

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. IV.

Zagreb, studeni 1940.

Broj 3

S. M. ŠTEDIMLIJA: TRAGOM POPA DUKLJANINA

I. Prečista Krajinska i Šin-Gjon

Gorljivi katolik, nesumnjivo slavenske krvi, jer je bio slab znalac latinskog jezika, pristaša latinštine u crkvi,¹ pisac nepoznata imena Pop Dukljanin, po općem uvjerenju bio je član barskog kaptola, napisao je između 1160. i 1180. godine² Ljetopis, u kojem govori uglavnom o svojoj domovini, koju naziva Crvenom Hrvatskom ili Gornjom Dalmacijom. Kako sâm pripovijeda, služio se pri tome nekim starijim, do sad nama nepoznatim vrelima, i usmenom narodnom predajom, a spis je bio namijenio svojim suvremenicima, osobito mladeži, koja je želila nešto više znati o prošlosti svoje domovine. Geografskim podatcima, koje sadrži ovaj Ljetopis, do sada nije nitko prigovarao, a Novaković³ i Šišić⁴ ih smatraju sasvim pouzdanim. Nema sumnje, mnogo je toga u ovom spisu.

¹ Za kralja Zvonimira kaže na jednom mjestu da ga ubiše »oni prokleti i nevirni Hrvati kroz griha, zašto pogubiše svoga dobroga kralja Zvonimira«, iz čega proizlazi, da je bio pristaša latinaša i onih koji su bili za bezuvjetno podčinjavanje papi. — Ferdo Šišić: »Letopis Popa Dukljanina«, Beograd-Zagreb 1928. Str. 416.

² Šišić: Letopis, 105.

³ Stojan Novaković: »Srpske oblasti X i XII veka«, u »Glasniku Srpskog učenog društva« knj. XLVIII., 1880. Str. 1—151.

⁴ Šišić: Letopis, 164—84.

kako su svi historičari primijetili, zbrkano i nejasno, ali je jedno iznad svega jasno, a to je da je Dukljanin znao i morao znati kako se njegova domovina zvala, te da u spisu namijenjenom suvremenicima nije mogao nešto drugo, nego ono što jest napisati. Šišić kaže, da »izričaj „Crvena Hrvatska“ (Croatia Rubea) ne mora biti prosta izmišljotina Popa Dukljanina«,⁵ Šufflaj ga prihvaća kao historijsku istinu,⁶ Županič⁷ i Sakač⁸ također, a Klaić je tome posvetio posebnu studiju dokazujući da je teritorij o kome piše Dukljanin doista nazivan Crvenom Hrvatskom, a to znači Južnom Hrvatskom.⁹ Tek u najnovije vrijeme, najistaknutiji živi srpski historičar Vladimir Ćorović, nasuprot nekim

⁵ Šišić: Letopis, 169.

⁶ Dr. Milan Šufflaj: »Srbi i Arbanasi«. Beograd 1925. Str. 107—114.

⁷ Dr. Niko Županič: »Značenje barvnega atributa v imenu »Crvena Hrvatska««. »Etnolog« XI., 355—376. (Posebni otisak). Moj prikaz u »Hrvatskom narodu« god. I., br. 8. od 31. III. 1939.

⁸ Stjepan Krizin Sakač D. I.: »»Bijela« i »Crvena« Hrvatska«, »Život« XIX., br. 6 za lipanj 1938. Moj prikaz u »Obzoru« od 16. VII. 1938.

⁹ Vjekoslav Klaić: »Hrvati i Hrvatska«, Zagreb 1930. (II. izdanje). O značenju riječi »crvena« i »bijela« vidjeti spomenute rasprave Županiča i Sakača, te moje referate o njima.

drugim srpskim historičarima, prihvaća teze hrvatskih i stranih povjesničara o tom pitanju.¹⁰ Prema tome pitanje Crvene Hrvatske moglo bi se smatrati već nespornim, kao što su ga i ranije smatrali najugledniji hrvatski povjesničari, a sada im se pridružuju i srpski.¹¹

Među najznačajnije osobe stare dukljanske države (Regnum Sclavorum), koja je u XI. stoljeću proglašena kraljevino i odigrala značajnu ulogu na Balkanu, spada knez Vladimir, kojem je Pop Dukljanin u svom spisu posvetio najviše mjesta. Njegov je značaj dvostruk: historijski je u tome što se može smatrati osnivačem ove države, a duhovni pak u tome što je kroz čitav niz stoljeća svojom svetačkom legendom sjedinjavao pripadnike najrazličitijih vjeroispovijesti i lebдио u njihovoj mašti kao nedostiživi sviteljski uzor. O porijeklu Vladimirovu govore dva važna vrela za našu srednjovjekovnu povijest: Dukljaninov Ljetopis

¹⁰ Vladimir Čorović: »Istorijska Hercegovina«, »Glasnik Jugoslavenskog profesorskog društva«, juli-avgust 1937. Čorović piše: »Za razliku od izvesnih naših historičara ja mislim, da je ta mnogo osporavana Crvena Hrvatska doista postojala, ali da su srpska plemena iz unutrašnjosti, s više agresivnosti i vitalnosti, sužavala njene granice i najposle je sasvim preplavila« (Str. 872).

¹¹ Radi pisanja o ovom predmetu u »Obzoru«, »Jadranskom dnevniku« i u posebnoj knjizi »Crvena Hrvatska« (Zagreb 1937.), napadali su me mnogi listovi, ali ne ulazeći u meritum same stvari. Razlozi napadaja bili su političke naravi, pa mi se stoga podmetalo kao da dokazujem, da su današnji Crnogorci Hrvati i da se takvima osjećaju. Ne samo da to nikad nisam napisao, nego sam obratno u uvodu spomenute knjige dokazivao, da oni nisu ništa drugo nego samo Crnogorci, premda u nekim djelovima Crne Gore i Albanije i danas živi sjećanje na njihovo daleko hrvatsko porijeklo. Vidi o tome moj članak »Klimenti u sjevernoj Albaniji«, Obzor od 27. VI. 1939; moj članak: »Crnogorski hrvatbaša«, »Obzor« od 15. I. 1937.; Risto J. Dragičević: »Hrvat-baša«, »Zapisi« knj. XXII., 334; moj prikaz u »Jutarnjem listu« od 10. XII. 1939. Ovo se pitanje ne bi smjelo nipošto prenositi na teren dnevne politike, jer se ono tamo ne može rješavati, a niti se smiju i mogu rezultati njegova rješavanja upotrebiti u političke svrhe. Diktatorska cenzura je bila prva, koja ga je smatrala političkim, te je moje referate o publikacijama, koje govore o Crvenoj Hrvatskoj, redovito plijenila tokom 1938. godine u »Obzoru«. Zabranjena je i knjiga »Crvena Hrvatska« bez stvarnog obrazloženja.

i spis cara Kanstantina Porfirogeneta »De administrando imperio«. Po tim vrelima on je bio sin Petrislava, navodno kneza ili župana u Duklji, koji je imao dva brata, Dragomira i Miroslava. Poslije smrti njihova oca Hvalimira, koji je vladao zemljama Crvene Hrvatske, naslijede ga Petrislav u Duklji, Dragomir u Travuniji i Zahumlju, a Miroslav u Podgorju. Hvalimir je bio sin župana trebinjskog Tudjemira (Tugemir), a ovaj je bio sin Sylvestra, unuk Boleslava, a praunuk župana Predimira I.¹² Za neke od ovih daljnjih predaka povijest još ne zna,¹³ no Dukljanin ih, odnosno Porfirogenet spominje. Vladimir je rođen oko 970. godine i odgojen u kršćanskom duhu na dvoru svoga oca.¹⁴

Prije 987. godine Vladimir je kao mlađić bio preuzeo vlast u Duklji, a prijestolnica mu se nalazila blizu manastira Prečiste Krajinske, svakako u Prapratni,¹⁵ gdje su i poslije njega stolovali dukljanski vladari. Oko 987. god. udario je na njegovu državu makedonski car Samuilo, te ga je zarobio, posjeo njegove zemlje i odveo ga u Prespu, svoju prestolnicu na istoimenom jezeru. Tu ga je kasnije oženio svojom kćerkom Kosarom i povratio natrag u domovinu davši mu još neke zemlje na upravu. Samuilo je to učinio, da bi mogao biti miran s ove strane i posvetiti se sav predstojećoj borbi s vojskom cara Vasilija II. Borbe su s njom trajale cijeli niz godina, dok se Samuilo

¹² Milenko M. Vukićević: »Vladimir i Kosara«. Beograd 1925. Str. 16—19. Za Predimira kaže dr. F. Milobar (»Dukljanska kraljevina«, Sarajevo 1900. Str. 18), da je živio u vrijeme smrti bugarskog cara Petra 968. do poslije Cimiskove smrti 976. Pretpostavlja još, da Dukljanin misli pod Predimirom Mihajla II. Viševića. Genealogiju Dukljaninove dinastije Sveladovića vidjeti kod Šišića (Letopis, prilog), a kod Milobara str. 18.

¹³ Šišić: Letopis, 172—3.

¹⁴ Vukićević: Vladimir i Kosara, 18.; Dr. F. M. (Fran Milobar): »Dukljanska kraljevina«, Sarajevo 1900. Str. 18—29.

¹⁵ Andrija Jovičić: »Prapratna« u »Zapisi«, knj. II., str. 193. za god. 1928. Zatim u njegovoj knjizi »Crnogorsko Primorje i Krajina« (Poreklo stanovništva, knj. II.), Beograd 1922. Str. 14, 15 i 20.

nije našao usamljen, te ga je Vasilije II. pobijedio, a ovaj od tuge umre 6. X. 1014. godine. Naslijedio ga je sin Radomir (Gavril), a ovoga na prevaru ubije stričević Vladislav (Jovan), te se proglasi carem. On odmah napiše pismo i posla izaslanike Vladimiru, pozivajući ga da dođe u Pre-

Čuvši za Vladimirovu smrt njegov stric Dragomir, župan trebinjski, pođe s vojskom u Duklju da preuzme vlast s pravom nasleđa kao najbliži Vladimirov rođak. Na putu morao se prevesti preko bosneljskog zaliva, Kotorani mu dadu čamce, i on se iskrea na otočiću sv. Gavrila,

Pogled na manastir Sin-Gjon s ogradnim zidom.

(Foto: S. M. S.)

spu, i zaklinjući mu se da mu se neće ništa dogoditi. Vladimir je prvi put odbio da pođe, ali kad mu Vladislav posla ponovo visoke svećenike i drveni krst, na kom se zakleo da mu neće ništa učiniti, odlučio se tek tada da pođe. Međutim, kad je došao u Prespu, Vladislav izda zapovijest da ga ubiju, te on tako pogine na prevari 22. svibnja 1016. godine.¹⁶ Tijelo mu je kasnije prenijela njegova žena Kosara i sahranila u manastir Prečiste Krajinske, blizu njegovog dvora, a za života je odredila da i nju poslije smrti sahrane podno njegovih nogu.

gdje se nalazila i crkva. Bizantinske pristase iz Kotora, vidjevši da s Dragomirom nema mnogo vojske, navale na njega, natjeraju ga u crkvu, a zatim probiju krov, te ga ubiju kamenjem. Time je osujećen njegov plan da zavlada Vladimirovom državom poslije njegove smrti.¹⁷

Pop Dukljanin je detaljno opisao život i rad kneza Vladimira i njegove žene Kosare, upleo je u taj opis mnoge romantične zgode i svetačke legende, te stvorio skicu zamašnog romana, koja je i do naših dana služila kao siže mnogim piscima

¹⁶ Vukićević: Vladimir i Kosara 49; Šišić: Letopis 126; M. Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 98.

¹⁷ Lj. Kovačević i Lj. Stojanović: Istorija srpskog naroda II., Beograd 1894. str. 204. Vukićević: Vladimir i Kosara, 55.

za romansiranje i dramatiziranje.¹⁸ Živa uspomena na Vladimira i danas postoji kod naroda u krajevima dokle se prostirala njegova vlast i čak preko te granice, a tu uspomenu stalno osvježuju dva materijalna ostatka legende o njemu, krajinski krst u Crnoj Gori i manastir Šin-Gjon, gdje mu počiva tijelo, u Albaniji.¹⁹ Do XII. stoljeća središte svetačkog kulta Vladimirova bio je manastir Prečista Krajinska, danas ruševina na obali Skadarskog Jezera. Stoga se o sva tri ova materijalna ostatka legende o zetskom knezu i svetitelju mora pisati istovremeno, da bi se ispravile neke netočnosti u dasadanjem prikazivanju, te dobila potpunija slika o njima.

Iz pisanja Popa Dukljanina jasno se vidi, da je Vladimir bio uzoran katolik, jer se inače ne bi mogle razumjeti onolike pohvale i isticanja njegovog svetaštva. Ni jednoj osobi u svom Ljetopisu nije Dukljanin posvetio toliko pažnje i prostora kao Vladimiru, a oko njegove glave ispleo je čudesnu svetačku legendu, koja je sigurno u narodu i prije postojala, pa ju je on samo zabilježio kako ju je znao i čuo od drugih. Kao član barskog kaptola on je svakako dobro razlikovao, u vrijeme kad se oštro dijelila katolička od pravoslavne crkve na Balkanu, pravoslavne svetce od katoličkih, pa je nemoguće pretpostaviti da bi onakve hvale i priznanja iznio za jednog čovjeka, koga ne bi katolici smatrali svojim svetiteljem. Istina je, katolička crkva nije nikad Vladimira proglasila svetiteljem ili blaženikom, ali to ipak u ono vrijeme narodu nije smetalo da ga takvim prizna.²⁰ Da je Vladimirovo tijelo neprekidno počivalo u Šin-Gjonu, gdje se sada nalazi, Dukljanin mu ne bi spleo onakav vijenac slave, jer ne bi znao kako se u tako dalekom kraju i izvan te-

ritorija barske nadbiskupije slavi njegova uspomena, te koliko naroda dolazi na njegov grob, da mu se pokloni i traži lijeka. Osim toga, ako primimo kao istinite Dukljaninove tvrdnje, da je narod u masama pohadao njegov grob, doći ćemo do zaključka, da to barski ljetopisac ne bi isticao ako bi se radilo o drugovjernom svetcu u tako udaljenom kraju. Stoga nije vjerojatna Novakovićeva pretpostavka, da je Vladimir odmah sahranjen u crkvi gdje mu tijelo i danas počiva, nego bi se moralo uzeti, da je bio sahranjen u Krajini, u manastiru Prečiste Krajinske, blizu kojeg mu se i dvor nalazio (u Prapratni), kako to navodi i Dukljanin. U okolini Elbasana, gdje je sigurno iščezavala svaka katolička crkvena vlast, ne bi bilo moguće onako štovati jednog katoličkog svetitelja, a da je Vladimir samo kao takav štovan, suvišno je dokazivati ičim drugim, osim tekstom gorljivog katolika, samog Popa Dukljanina. O Vladimirovoj sahrani on doslovno kaže: »I ona (Kosara) uze njegovo tijelo i donese ga na mjesto koje se zove K r a i n, gdje mu je bio dvor, i tu ga položi u crkvi sv. Marije«. Farlati je napisao da se ovdje radi o zetskoj Krajini,²¹ a Crnčić međutim sumnja u to radi toga što Dukljanin govori o mjestu, a ne o kraju,²² koje nosi ime Krain(a). Novaković pak misli, kad bi Vladimirovo tijelo ležalo u Krajini »našao bi se ko bilo za vreme potonjeg srpskog gospodstva, da o njemu što zapiše, ili da ga unese među srpske svetitelje«. ²³ Po Jirečku su Epirci, kad su za vrijeme Nemanjina sina Stefana zauzeli Skadar (oko 1215.), prenijeli tijelo Vladimirovo u Drač, u doba kada su u svima vojnim pohodima Mađara, Bugara i Franaka svetiteljske moći bile najodličniji plijen.²⁴ S tim se slaže i

¹⁸ Prevod Dukljaninova teksta nalazi se kod Novakovića na str. 190—197.

¹⁹ Vukićević: Vladimir i Kosara, 61—64; Šuf-flaj: Srbi i Arbanasi, 98—101.

²⁰ Pravoslavna crkva službeno ga je uvela u red svetaca tek u drugoj polovini prošloga stoljeća.

²¹ Farlati: *Illyricum sacrum*, VII., 13.

²² Međutim i nadbiskup skadarski Mario Djordija govori 1696. o Krajini kao mjestu, gdje je nekad stolovao kralj, a tada je bilo malo selo. Stoga je mogao i Dukljanin govoriti o njoj kao o mjestu, a ne kao pokrajini.

²³ Novaković: *Osnovi*, 231—33.

²⁴ K. Jireček: »Istorija Srba«, Beograd 1922., I., 151.

Šufflaj dodajući da je tijelo dao prenijeti u Drač, gdje se Vladimira od tada smatralo gradskim patronom, epirski despot Mihajlo Komnen.²⁵ Koliko je Vladimirovo tijelo počivalo u Draču, nije poznato, ali je sigurno da je prenešeno u unutrašnjost zemlje radi veće sigurnosti od eventualne

drugih vrela. Ako se ispuste neke manje i beznačajnije netočnosti, taj bi opis mogao samo da se ponovi s nekim dopunama i ispravkama.

Manastir se nalazi u brdskom kraju, sat i pol hoda od Elbasana (Neokastro), u gorama, koje su više pitome nego vrletne

Grčki i ćirilski natpisi iznad južnih vrata manastira Sin-Gjon.

(Foto: S. M. S.)

otmice. U grčkoj legendi o njemu sačuvao se trag te bojazni vrlo jasno.

Prvi je do sad objelodanio najpotpuniji opis Šin-Gjona Stojan Novaković,²⁶ ali taj je opis on učinio prema drugima, jer sâm nije pohodio manastir. Opis potiče od nekog inženjera (P. R. K.), koji je svoj rad štampao prvi put u francuskom carigradskom listu »Stamboul« (17. IV. 1891.). Odatle ga Novaković prenosi u svoju knjigu s nekim ispravkama i dopunama iz

i divlje, premda su brda pokrivena sitnijom šumicom, a oko samog manastira rastu zeleni kiparisi i bujna šuma. Ispod zidina manastira teče rječica Kuša, desna pritoka Škumbe, čije je široko korito odatle udaljeno samo 500 metara. Kolski put, koji vodi iz Tirane u Elbasan, prolazi baš pored manastira, a tuda je sigurno nekad prolazio i glavni put od Skadra do Ohrida. Manastir je opasan nevisokim zidom od kamena, a kroz niz stoljeća izgrađeno je nekoliko zgrada duž toga zida, tako da se neke nalaze unutar ograde, a neke same svojim zidovima nadomještaju ogradu.

²⁵ Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 98.

²⁶ Stojan Novaković: »Prvi osnovi slovenske književnosti među balkanskim Slovenima«, Beograd 1893.

Ove su zgrade građene svaka na svoj način i u različitim stilovima, već prema tome kakav je bio običaj kad su građene. Ispred njih su veliki tremovi od drveta,

† Χρη γινώσκ. ότι ο ναός οδτως κατελύθη από σεισμού παντελώς έως θεμελίου εις την διακράτειν και εν ημέραις αυθεντεύοντος πάσης χώρας Ἀλβάνον παννυφλδτατος πρώτος Κάρολας ο Θεόπις, ανειψιος δὲ και ἐξ αίματος ὄνγος τῆς Φραγγίας. Αὐτός δὲ ἀνοικοδόμησεν τὸν πάνσεπτον ναὸν τοῦτον τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαθημήρον και ἀνίγειρεν αὐτῶν ἐκ βάθρον μέχρι τέλους ἐκ πίστεώς τε και ζεούσις καρδίας. Ἀπὸ Χριστοῦ γενήσεως ἕως οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ ἔτη ἔππ., ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου εἰσιν ἔτη σμυ. Αὐθεντεύοντος δὲ ἕως τότε κβ' ἔτους, ἰνδικτιώνος τῆς ε', ἡλίου κύκλων α', σελήνης κύκλων ιβ', ἐκτίσθη δὲ ο ναός ὄρας ὁ μέγιστος, ὡς πρὶν ὁ παλῆος ναός.

Tekst grčkog natpisa iznad južnih vrata manastira Sin-Gjon.

† СИНУ СТЪ ЦРКВЪ СТАГО ИВРАНА ВЛАДМРА СТВОРИ КАРЛЪ ТИПНІЯ ГДНЬ РАБЪНСКИ ВЪ · КВ · ЛТО ППДСТВА СВОИГО И СВРШИ Ю ВЪ ЛТО · КД · ППДСКА СВОГО

Tekst ćirilskog natpisa iznad južnih vrata manastira Sin-Gjon.

ANO · AB INCARNATIONE · DÑI
NRI · IAIS XRI MCCCLXXI ·
IDKC · V · REGNTE · I ALBANIA
SERENISIO · PNCIPE · DNO ·
KARULO · THOPIA · PMO · DE
DOMO · FRACIE · AÑO DÑIO EV ·
XXII · UNA · CUM ILUTRISIMO SU
O · FILIO · PMO · GENITO DÑO
GEORGIO HNC · ECCLĀ · FECIT

Tekst latinskog natpisa pored južnih vrata manastira Sin-Gjon.

koje je od starine dobilo crnu patinu. Crkva se nalazi usred dvorišta, a ispred njenih glavnih zapadnih vrata su glavna dvorišna vrata sa visokim tornjem i zvonikom iz novijeg doba. Građena je u bizantijskom stilu, ali u njenoj arhitekturi, kako danas izgleda, nema ničega što bi trebalo posebno istaknuti ili spomenuti. Čim

se pogledaju njeni zidovi, opaža se da je više puta prepravljena, sigurno i iz temelja, pa je posve izgubila svoj prvobitni oblik, proporcije i stilska obilježja. Danas su njeni zidovi na više mjesta napukli, te se čini kao da će se rasuti, što bi sigurno uslijedilo pri najmanjem zemljotresu. Sve ikone, koje se nalaze u crkvi i freske na svetiteljevu mauzoleju sigurno nisu starije od 3 do 4 stotine godina, dok je sam mauzolej nesumnjivo mnogo stariji, možda i iz vremena kad je u nj smješteno Vladimirovo tijelo.

Vladimirova grobnica je slična onoj, koja se nalazi u manastiru sv. Nauma kod Ohrida, te s njom stoji sigurno u nekoj vezi. Izgrađena je na tri kata, od kojih prvi predstavljaju četiri stubića (postament) od pola metra visine, a na njima je na četiri polukružna svoda položen pravi postament za ćivot, na kojem su izvana naslikani prizori iz svetiteljeva života prema grčkoj legendi. Na mauzoleju su sa strane prozori, zatvoreni žičanom mrežom, kroz koju se vidi ćivot i živopis na njemu. Kroz te prozorčice ubacuju hodočasnici novac i druge dragocjenosti unutra, gdje ostaju sve dok se mauzolej ne otvori na dan sv. Jovana Vladimira (22. V. p. s. s.). Inače vrata mauzoleja su zaključana i zapečaćena, te se otvaraju samo tog dana i to u prisutnosti nadležnog episkopa. Kao treći kat mauzoleja, na čijim su zidovima izvana freske sa pojedinim scenama iz svetiteljeva života i natpisima na grčkom jeziku, nalazi se četvorostrano kube, te njegov vrh nije od poda visočiji od tri metra.*

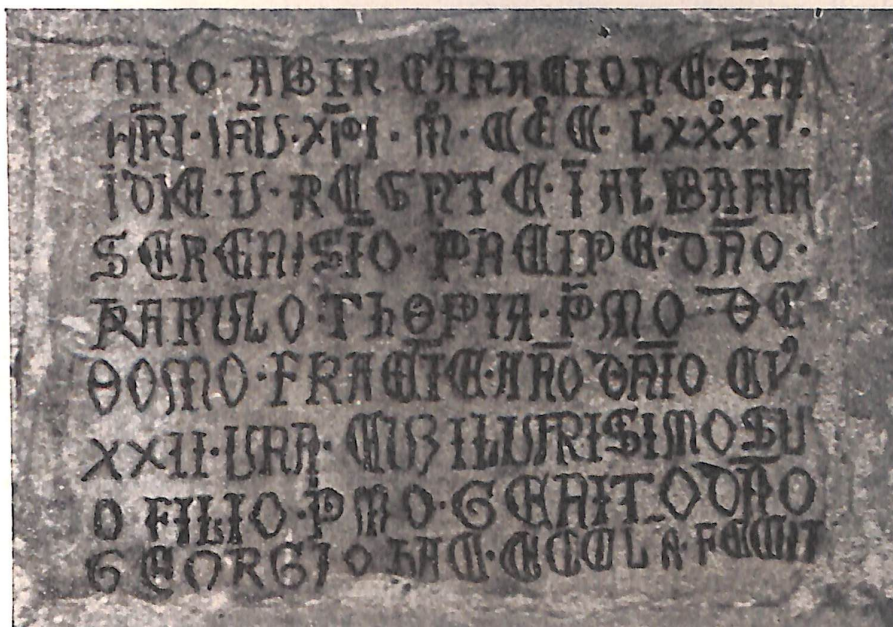
Unutrašnjost crkve nije pregrađena, a oltar se dijeli zidom na veći dio, koji služi kao oltar, i na manji, južni, u kojem se nalazi mauzolej. U mauzolej se ulazi samo iz crkve, jer sa oltarom nije spojen vratima. Šufflaj je na jednom mjestu napisao kako je Vladimirova ruka dospjela

* Vidi moj članak »Sin-Gjon« u »Obzoru« od 24. VIII. 1938. i »Stotine tisuća ljudi vjeruje« u »Jut. listu« od 25. V. 1940.

o Ohrid,²⁷ pa sam se zanimao za djelove njegova tijela, te mi je iguman rekao, da se svi nalaze u ćivotu i da se o tome može svatko uvjeriti kad se ćivot otvara i svečeve moći pokazuju hodočasnicima. Na posebno izrađenoj nosiljki otvoren ćivot s moćima iznosi se svake godine pred crkvu, te mu hodočasnici pristupaju, a oni dolaze iz većeg dijela balkanskih zemalja (Albanija, Crna Gora, Grčka, Makedo-

sigurno prvi put nisu bile smještene, nego su tu postavljene kasnije kad je manastir prepravljjan. Pored i oko ovih natpisa uzidani su bez nekog sistema djelovi i odlomci mramornih blokova, na kojima su bili ukrasi, šare i reljefni grb obnovitelja crkve Karla Thopije, gospodara Albanije. Posmatrajući ove natpise i druge pored njih uzidane odlomke sa ukrasima i šarama, ne možemo se oteti utisku, da su

Latinski natpis pored južnih vrata manastira Sin-Gjon.

(Foto: S. M. S.)

nija, Stara Srbija) i od sve tri vjere (pravoslavni, katolici i muslimani).

Na samoj crkvi nalaze se izvana četiri natpisa, od kojih je onaj nad glavnim zapadnim vratima iz god. 1911., te ne predstavlja nikakvu znanstvenu vrijednost. Pisan je novogrčkim jezikom na mramornoj ploči, koja je smještena ispod malog trijema više samih vrata, a govori se u njemu o izvršenim popravcima na crkvi. Druga tri natpisa, na grčkom, latinskom i slavenskom jeziku, nalaze se na mramornim pločama porazmještanim iznad i pored južnih crkvenih vrata, gdje

svi ti odlomci sa natpisima i ukrasima bili smješteni na zidu po nekom boljem redu i na drugom mjestu, a da je kasnije crkva rušena i prepravljana, pa su i ovi djelovi uzidani naknadno drugim redom i na drugom mjestu, ali svakako nastojanjem da bude vidljivo iz vana sve ono što na njima piše i što predstavlja ukras. Ostali djelovi zida su od običnog kamena, većim dijelom neotesanog, komadi su, osim oni niži do visine metar ili metar i pol, samo s južne strane, raznog oblika, a ponegdje se opažaju u zidu manji odlomci mermera, na nekim i tragovi ukrasnih rezbarija. Sve je to dokaz, da je ovaj sada na više mjesta napukli zid nekad bio drugačiji i da je kamenje u njemu bilo pravilnije raspo-

²⁷ U »Obzoru« od 16. V. 1925. br. 66. i u »Balkanu« od 26. V. 1925., br. 12. Vidi »Obzor« od 24. VIII. 1938. (»Sin-Gjon«).

ređeno, po nekom sistemu, koji je napušten prilikom prezidivanja. Po opisima, koji su sačuvani od prije posljednje prepravke (1911.) vidi se, da su se natpisi nalazili na istom mjestu i sada, a da su tu bili i 1383. teško je vjerovati. Pored južnih vrata sačuvana je jedna ploča, na kojoj je reljefnim ciframa napisano »1780«, a to je sigurno godina kad je vršeno temeljito prepravljjanje crkve. O ovoj prepravci dosadani opisivači manastira ne govore ništa, a nisu primijetili ni ovu brojku, koja svakako označuje godinu. Iznad brojke su ispisana i neka grčka slova, ali su toliko iskvarena da se ne mogu pouzdano točno pročitati.

Nedaleko od natpisa na latinskom jeziku na posebnoj ploči izrađen je reljefni grb (okrunjen lav kako človi) Karla Thopije, te se na njemu jasno raspoznaju anđuvinski ljerovi. Osim toga grba imade više reljefnih figura, na kojima su prikazane neke neobične životinje (lav i ptica?). Jedna od tih figura vidi se na snimku ispod grčkog, odnosno ćirilskog natpisa.

Izvan manastirske ograde, slijepljena uz sami zid, nalazi se mala, dosta zapuštena kapela, u sredini koje je sada pocrnjeli i nagnjili panj debelog hrasta, koji nije pomican sa mjesta gdje je izrastao. Za to drvo vezana je legenda, po kojoj je Vladimir, hodajući šumom, vidio nekog orla sa plamenim krstom na glavi, te ga je slijedio dok nije doletio baš na ovo drvo. Tu, gdje se nalazilo to drvo, Vladimir je podigao kasnije crkvu, sadanji manastir. Taj se isti orao sa plamenim krstom na glavi javlja i kad je Vladimir, prema legendi, pošto mu je u Prespi posječena glava, uzeo ju u svoje ruke, uzjahao na konja, i predvođen orlom došao do ovog mjesta, te tu ostao. Legendarno drvo pokušavali su »zli ljudi« sasjeći i upotrebili za gradnju vodenica, ali su se sasječeni djelovi svaki put »sami vraćali« na mjesto, gdje je stablo izraslo. Kasnije, kad se drvo sasušilo, sagrađena je nad njegovim panjem ova kapelica, koju hodočasnici također redovito posjećuju i svaki put po-

kušavaju noktima otkinuti od panja po jednu ljuskicu, koja bi im služila kao amajlija. Nije dopušteno pri tome služiti se nikakvim oruđem, »jer bi se doživjela nesreća«, pa nitko i ne pokušava da se čim služi osim noktima. Tako kaže usmena predaja o manastiru. Ovu kapelu Novaković ne spominje niti govori o ostacima legendarnog drveta u njoj.²⁸

Najveći, grčki natpis, koji se nalazi iznad južnih vrata crkve, a čiji snimak donosimo, glasi u prevodu: »Da se znade kako je ovaj hram sa svim, od temelja do vrha radi vjere i iz toplja srca. Od Kristova rođenja do podignuća hrama godina 1381., a od postanka svijeta 6890. A gospodstva Thopijina godine 22., indikta 5. sunčevog kruga 1., mjesečevog 12. A podiže se hram što ga gledaš, veći od onoga što je bio pređe«. Ispod ovoga natpisa na mnogo manjoj mermernoj ploči nalazi se drugi, pisan starom ćirilicom, koji glasi. »Ovu svetu crkvu svetoga Jovana Vladimira stvorio Karl Topija gospodin rabnski u 22. godini gospodstva svojega i svrši ju u 24. godini gospodstva svojega«. Iz podataka u oba natpisa vidi se da je crkva počela obnavljati se god. 1381., a dovršena je 1383. U latinskom natpisu spominje se još i Thopijin »presvijetli njegov sin, prvorodeni gospodar Đorđe«.

Sva tri natpisa se vide na fotografijama veoma jasno, te se mogu čitati i bez pomagala.

Kako se vidi iz ovih sačuvanih natpisa manastir Šin-Gjon obnovljen je iz temelja 1381.—1383., a Šišić misli da je vjerojatno tek oko tog vremena, najra-

²⁸ V. moju reportažu o toj kapeli u »Jutarnjem listu« od 25. V. 1940. »Stotine tisuća ljudi vjeruje«. O orlu sa ognjenim krstom na glavi govori grčka legenda, a neke scene iz nje s tim orlom prikazane su na slikama po zidovima na mauzoleju.

nije u XIV. stoljeću, napisana grčka legenda o Vladimiru, koja je zajedno sa službom štampana 1690. u Veneciji, a tekst joj je priredio zastupnik ohridskog patrijarha Kozma, od 1694. dalje mitropolit drački.²⁹ Kod Ulcinja se spominje 1405. i 1426. mjesto Sv. Vladimir, a i danas je u onom kraju poznato brdo Vladimir, gdje

jer nosi sva obilježja tamošnje ikonografske škole.³² Ono što je o njemu napisao Pop Dukljanin imade sigurnu povjesnu osnovu, jer to gotovo na isti način priča i grčki kroničar Scylitza, samo sa manje ukrasa i topline za sam predmet.³³

Poslije prenosa Vladimirova tijela iz Prečiste Krajinske ovaj je manastir i da-

Manastir Sin-Gjon.

(Foto: S. M. S.)

je po predanju knez Vladimir bio uhvaćen od cara Samuila.³⁰ To su sve dokazi, da je svetačka legenda o sv. Vladimiru bila raširena najkasnije u XIV. stoljeću, dok ju je pjesnički osvježio u XVII. stoljeću Hrvat Andrija Kačić-Miošić u svom »Razgovoru . . .«.³¹ Sadržaj spomenute grčke legende donosi u cjelosti sa potrebnom analizom Stojan Novaković, a ona je djelomično prikazana i na ikonama, od kojih je jedna nađena čak na Sinaju, te je utvrđeno, da je nesumnjivo tamo i nastala,

²⁹ Šišić: Letopis, 124., Novaković: Osnovi, 238. i dalje.

³⁰ Šišić: Letopis, 123., Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 98.; Andrija Jovičević: »Crnogorsko Primorje i Krajina« (»Naselja i poreklo stanovništva«, II.), Beograd 1922. Brdo pod imenom Oblik postoji i danas nedaleko od Bojane s desne strane, prema ruševinama sv. Srđa, ali na njemu nema traga o nekim starim građevinama. Ovo je brdo upisano na mnogim zemljopisnim kartama.

lje sačuvao svoj legendarni nimbus, te se redovito svake godine kod njega na dan 22. V. (po starom) održavao veliki narodni sabor, koji su pohađali hodočasnici i iz najudaljenijih krajeva. Šufflaj kaže, da je manastir pod kraj XVII. stoljeća počeo pokrivati bršljan pošto se Krajina poturčila,³⁴ dok ga Bolica u svom spisu iz 1614.

³¹ U Kačićevoj pjesmarici nalaze se, među ostalima, i ovi za narodno predanje o Vladimirovu porijeklu karakteristični stihovi:

Govori joj dite Vladimire:
»Ja sam sužanj od Hercegovine;
Dvorio sam kralja slovinskoga
U Tribinju, gradu bijelomu«.

— — — — —
Nije ono momče Hercegovče,
Već je ono kralju Vladimire.

— — — — —
Slavi njega Krbava i Lika.

³² Dr. Georgije Ostrogorski: »Sinajska ikona sv. Jovana Vladimira«. »Glasnik Skopskog naučnog društva« knj. XIV., str. 99. Skoplje 1935.

³³ Šišić: Letopis, 125—6; Novaković: Osnovi, 131.

³⁴ Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 99.

ne spominje, premda govori o mnogo beznačajnijim crkvama, ali kaže da su sela u Krajini katolička.³⁵ U jednom kasnijem izvještaju iz god. 1696., koji šalje Propagandi u Rim skadarski nadbiskup Marije Djordžija, manastir se označuje kao razvalina, u kojoj se legu zmije. Nadbiskup piše kako je Krajina nekad bila kraljevski grad, gdje je stolovao Vladimir, a danas je malo selo, čiji su stanovnici šizmatiči (pravoslavni) ili muslimani.³⁶ Prema tome, na početku ovoga stoljeća u Krajini su katolici bili još u većini, a pri kraju su prešli dijelom na pravoslavlje, a dijelom na islam, da za kratko vrijeme postanu svi muslimani. Do druge polovine XV. stoljeća manastir je bio sigurno očuvan, jer su u njemu stolovali katolički nadbiskupi, a kad je stolica upražnjena, za vrijeme dvadesetgodišnje sedisvakancije poslije smrti nadbiskupa Pavla Dušmana, bilo je to sigurno istovremeno s prodorom Turaka u ove krajeve, prestala su hodočašća. Ipak je ostalo nešto što je sve do danas bilo predmet oko kojeg je očuvana stara svetačka legenda, a to je krst Vladimirov, navodno onaj isti, koji mu je bio 1016. poslao Vladislav iz Prespe kao zalog date riječi, da mu se neće ništa dogoditi. On se čuva u selu Velji Mikulići, na području Mrkojevića, između Ulcinja i Bara.³⁷ »I taj krst, taj jedini materijalni ostatak svetačke legende na arbanskom sjeveru, on još i danas pokreće sljedbenike i pravoslavne i katoličke i muhamedanske vjeroispovijesti da, na Duhove (koji osciliraju oko blagdana sv. Vladimira) pred zoru, svi zajedno s tim krstom hodočaste na planinu Rumiju.«³⁸ Pri nošenju ovoga krsta na Rumiju u svemu se upravljaju po starom običaju. Svetkovinom svagda ravna

³⁵ »Starine« XII., 182.

³⁶ Vasilije Marković: »Pravoslavno monaštvo i manastiri u srednjovekovnoj Srbiji«, Sr. Karlovi, 1920. Str. 35. Dokumentat je objavljen kod Ljubića »Listine« X., 68.

³⁷ M. Vukićević: Vladimir i Kosara, 61., »Nova Zeta«, Cetinje 1889. Str. 240; Sufflaj: Srbi i Arbanasi, 98—101. Jovićević: Crnogorsko Primorje i Krajina, 30.

³⁸ Sufflaj: Srbi i Arbanasi, 100.

barjaktar mrkovski, koji je po Mrkojevićima birao najbolje junake, pa s krstom i s njima izlazio na Rumiju. Noseći mač o bedrima, barjaktar bi po nekad dao barjak drugome, da ga nosi, a on bi uzeo krst u ruke. Iz daljih mjesta dolazili su izletnici pjevajući i šenlučući iz pušaka uoči Duhova u selo Mikuliće, na podnožju Rumije, gdje ih dočekuju i goste muslimani. Veselje traje čitave noći, a na sat pred zorom svi se skupe u jednu kuću, pa odatle polaze sa krstom i žure, da ih sunčevi zraci zateknu na vrhu. Usput svatko uzme po jedan kamen i nosi ga na vrh planine, da se tamo gradi zavjetna crkva. Dok pravoslavni i katolici s krstom obilaze tri puta u procesiji oko gomile pri-nešenog kamenja, dotle ih muslimani posmatraju, a kad se obred svrši svi posjeduju zajedno, objeduju i nastaje narodno veselje, koje se produlji do slijedećeg dana. »Ovaj silni legendarni nimbus, koji je još i danas usredotočen u krajinskom krstu, može da načas izbriše sve razlike triju vjera«, piše dr. Šufflaj naglašujući veliko značenje same legende i tvrdeći, da je ona najšire i najdublje od svih usječena u narodno pamćenje Balkana.³⁹

* * *

Ostatci manastira Prečiste Krajinske nalaze se pored obale Skadarskog jezera ispod brda Taraboš, tri i pol sata hoda od Skadra, nedaleko od nekadanje prestolnice Prapratne i od otokâ na samom jezeru, na kojima su sagrađeni drugi manastiri. Manastir je sagrađen na najljepšem mjestu uz obalu, odakle se pruža širok vidik na sjever i istok, a to je pored jezera jedini zdrav i klimatski za ljudski život udoban kraj čak i danas. Crkva je bila duga do 15 m, a toliko je bila duga i kuća, koja se nastavljala na crkvu. Manastirska kula, koja je očuvana do danas, visoka je bila 12 do 14 m, a imala je četiri kata i na vrhu vjerojatno zvonik. Oko ovih ruševina poznaju se tragovi mnogih lijepo gra-

³⁹ Sufflaj: Srbi i Arbanasi, 99.

đenih kuća i starinskog groblja.⁴⁰ Iskopavanja nisu vršena, barem ne po stručnim osobama. Kad je podignut ovaj manastir nije poznato, ali je sigurno postojao u X. stoljeću. Poslije Popa Dukljana manastir se u pisanim spomenicima ne spominje više sve do XV. stoljeća. Balša III. († 28. IV. 1421.) u jednoj povelji spominje mitropolita zetskog Arsenija »s vsem zborom i klirom Prečiste Kraiske«,⁴¹ pa će to biti za sad prvi poznati pisani spomen manastira iza Dukljanina. U toj se povelji još kaže, kako Balša III. prilaže neko solilo »Prečistoj u Moračniku, da daje Prečistoj Krajinskoj deset kablova soli«. Pavle Rovinski misli, da je manastir na otoku Moračniku »bio u filijalnom odnosu prema Prečistoj Krajinskoj« (Černogorija, II., 144).

Govoreći o silnom legendarnom nimbusu, koji je i danas usredotočen u krajinskom krstu i koji može da načas izbriše sve razlike triju vjera, dr. Šufflaj kaže da je Rim stvorio, u vezi s ozbiljno mišljenim pokusima unije katoličan. i pravoslavlja, nadbiskupiju krajinsku (archiepiscopatus Crainensis). Posebno naglašuje dalekovidnost rimske kurije, koja je znala doći u posjed tako moćna faktora kao što je bila Prečista Krajinska početkom XV. stoljeća u dušama pučanstva prodorne ortodoksne zone. Po njegovu mišljenju na važnost ove crkvice i legende vezane za nju i njenu prošlost upozorio je Rim, dobar poznavalac takvošnjih prilika, muž vanrednih sposobnosti i velikih ambicija, rodnom Albanac, Pavle Dušman, koji je od 1443. bio biskup u gradu Svaču, a kasnije bio premješten za biskupa u Drivastu (1446.). Kod toga će biti sudjelovao i znameniti dominikanski kardinal, Dubrovčanin Ivan Stojković, koji je umro 1443. Kao prvi »archiepiscopus Sclavonensis de Craina« spominje se 1446. neki Teodozije, možda do tada iguman manastira, a od tada mitropolit bez sufra-

gana.⁴² U to vrijeme nisu bili rijetki na Balkanu biskupi u manastirima (na pr. u Srbiji), pa stoga nije bilo nikakvo čudo što je i u Prečistoj Krajinskoj osnovana nadbiskupija bez sufragana. Teodozije nije dugo ostao na svojoj stolici, jer u njega katolici nisu imali povjerenja, pa je bio svrgnut, ali se već 1453. javlja na njegovomjesto bivši biskup Termopila Sabbas.⁴³

Sv. Jovan Vladimir (ikona)

Godinu dana kasnije dolazi na ovu stolicu spomenuti Pavao Dušman (1454.), koji isposluje od pape Kaliksta III., da njegovu diecezu u Drivastu, koju je i dalje sam administrirao, izdvoji iz nadležnosti bar-

⁴² Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 99. Prije Teodozija spominje se »mitropolit Arsenije s vsem zborom i klirosom Prečiste Kraiske« (vidi notu 41) u 1417. god., no nije jasno da li je on doista stolovao u Krajini niti se znade je li bio postavljen na to mjesto od pape ili od koga drugog. Sigurno je samo jedno, da se poslije njega u Krajini javljaju katolički nadbiskupi, pa je dopuštena pretpostavka da je on bio sjednjeni biskup, ako je doista stolovao u Krajini.

⁴³ Šufflaj podvlači značenje njegovog imena, istovjetnog sa imenom osnivača samostalne srpske pravoslavne crkve sv. Save Nemanjića (Srbi i Arbanasi, 100). Bit će da je takvih imena kod visokog krajinskog klera bilo više (v. notu 42).

⁴⁰ A. Jovičević: Crnogorsko Primorje, 19.

⁴¹ Nićifor Dučić: Glasnik XXVII., 190.; V. Marković: Pravoslavno monaštvo, 34.

skog nadbiskupa i podredi neposredno sv. Stolici. Barskom nadbiskupu se to nije svi-
djelo, pa videći u Pavlu velikog i opasnog
rivala, počne ga optuživati rimskoj kuriji
tvrdeći da on daje prednost grčkoj vjeri,
propovijeda kako rimska stolica štiti Grke
i Ruse, izopćuje katolike, pred sobom daje
nositi krst, dičeći se da imade papinsku
moć.⁴⁴ Pavle je uskoro umro (listopada
1457.), pa je prekinuta povedena istraga

**Car Samuilo blagosivlje brak između Vladimira
i Kosare u Prespi.**

protiv njega, a nadbiskupska stolica u Pre-
čistoj Krajinskoj ostala je nepopunjena
kroz dvadeset godina. Nadbiskupom po-
staje tada Hrvat Andrija Jamometić, od
poznatog hrvatskog plemena Jamometića
spominjanog u ispravama, koje govore o
pregovorima Hrvata i Mađara 1102. go-
dine. Njega je 10. siječnja 1476. papa
Siksto IV. imenovao nadbiskupom krajin-
skim. Dvije godine nakon imenovanja
nadbiskupom spominje se Andrija kao
povjerljiva osoba cara Fridrika III. i kao
njegov posebni izaslanik pri svetoj Stolici.
Na nekom skupu u Nürnbergu 1479. po-

⁴⁴ Sufflaj: Srbi i Arbanasi, 100.

javljuje se on kao carev i kao papin pu-
nomoćnik. Oko 1480. došao je u sukob s
papom, te je bio zatvoren, a zatim po-
slije nekog vremena pušten na slobodu.
Njegov nemirni duh nije mu dao mira, te
stupi sa ondašnjim papinim protivnicima
u vezu, pa 1482. saziva crkveni koncil u
Bazelu, ali kratko vrijeme zatim bude
ostavljen od mnogih prijatelja, uhapšen i
na tajanstven način umoren u bazelskoj
tamnici 1483.⁴⁵ Poslije njegove smrti kra-
jinska nadbiskupija više nikad nije bila
popunjavana.

Čini se da je krajinska nadbiskupija,
na čiju su se misiju polagale velike nade,
zadavala rimskoj kuriji dosta brige, jer su
sva tri njezina prva nadbiskupa bili svrg-
nuti zbog toga što se sumnjalo u njihovu
vjernost katoličkoj crkvi, odnosno svetoj
Stolici. Ove sumnje sigurno nisu bile ne-
osnovane, jer je onda gospodarima Zete
išlo u račun da crkvu u svojoj državi na-
cionaliziraju, te su svakako u tom smislu
vršili pritisak na nadbiskupe Krajine, za-
htjevajući od njih toleranciju pravoslavlja
u većoj mjeri. S druge strane, ovi su nad-
biskupi lako mogli uvidjeti, da će uspjeh
njihova otpora muhamedanstvu zavisiti u
prvome redu od sloge svih kršćana na
njihovu teritoriju, te su — i sami uvida-
jući potrebu tolerancije — radili na ukla-
njaju suprotnosti između katolika i pra-
slavnih. Njihova je nesumnjivo prva i naj-
veća zasluga što u ovoj zemlji nikad nije
došlo do vjerskog antagonizma između
pripadnika raznih vjera. Ovakva uloga
nije se mogla svidjeti rimskoj kuriji, koja
je od njih očekivala u prvom redu borbu
protiv pravoslavlja, koje je tu imalo svo-
ju prodornu zonu prema Jadranu. Zato su
i svi nadbiskupi, osim Pavla Dušmana, a i
protiv njega je vođen proces, svršili svrg-
nućem, posljednji čak i osudom na smrt
te smaknućem u bazelskoj tamnici.

⁴⁵ O Andriji Jamometiću vidi opširnije: Mir-
ko Breyer: »Nadbiskup A. Jamometić, sazivač
protupapinskog koncila u Bazelu god. 1482«,
»Vidici«, god. I., br. 8—9, Beograd 1938. i S. M.
Štedimlja: »Hrvat Andrija Jamometić« u »Ju-
tarnjem listu« od 22. I. 1939.

Pada u oči da su na nadbiskupsku stolicu u Krajini dolazili samo ljudi grčkog ili albanskog porijekla, dok su na barsku stolicu dolazili većinom stranci, romanškog porijekla. Razumljivo je, stoga, da barska nadbiskupija sa latinskim nadbiskupima nije mogla vršiti onu misiju među pučanstvom, kakvu je trebala vršiti

Urbanu V. s viješću, da žele ispovijediti katoličanstvo. Papa im je odgovorio 25. V. 1368. veoma ljubazno hvaleći njihovu namjeru, a oni su na to 29. I. 1369. svečano ispovijedili katoličku vjeru odričući se Focijeva raskola.⁴⁶ Za Stefana Crnojevića, za čije je vlade osnovana krajinska nadbiskupija, znade se da je poslije pada srpske

Pogled iz novije varoši na skadarsku tvrđavu (Rosaf-grad), glavni grad Vladimirove države.

(Foto: S. M. S.)

krajinska sa domaćim ljudima neromanške, odnosno domaće krvi uz pomoć veličanstvenog nimbusa, kojim je Prečista Krajinska bila ukrašena u narodnim očima. Iz nekih se spomenika vidi, da su zetski velikaši stalno zahtjevali da na krajinskoj stolici budu mitropolitima samo slavenske krvi (»vjere«), do čega su sigurno mnogo držali.

Osnutak krajinske nadbiskupije pada za vrijeme vlade Crnojevića u Zeti. Stefan (Stefanica) Crnojević došao je na vlast 1426., a umro je 1465., pa se za njegova života na ovoj stolici izmijenilo tri nadbiskupa. Prije Crnojevića vladali su Zetom Balšići, za koje je poznato da su bili odani katoličkoj crkvi. Tri brata suvladara, Stracimir, Djurađ i Balša II., poslali su 1368. svačkog biskupa Petra papi

despotovine pristajao uz Hercega Stjepana (1441.), a neko vrijeme i uz srpskog despota. Kasnije je postao najvjerniji pristaša mletačke republike kao njen plaćeni kapetan i vojvoda Gornje Zete (1452.).⁴⁷ Stolica mu je bila po svoj prilici u gradu Žabljaku na Skadarskom Jezeru. Sjedište nadbiskupa i primasa Srbije, Bar, nije se nalazilo u njegovoj vlasti, nego u mletačkoj. Prema katoličkoj crkvi, kao čovjek veoma odan Veneciji, morao je biti sasvim izdašan ako i sam nije bio ubijeđen katolik. Stoga ne samo da je morao tolerirati osnivanje nadbiskupije u Krijini, nego je bio dužan i pomagati u

⁴⁶ Dr. Ivan Marković: »Slaveni i pape«, Zagreb 1904., str. 418—423.; Monumenta Slav. merid. I., 26—64.

⁴⁷ K. Jireček: »Istorija Srba«, II., 158.

radu njene nadbiskupe, jer im je sjedište bilo na njegovu teritoriju.* U ugovoru između Stefana i mletačkog kapetana Skadra iz 1455., sklopljenom na otoku Vranjini, stoji da je mitropolija bila u Prečistoj Krajinskoj, odnosno u Krajini, te se tu među ostalim kaže: »Perche quelle bitropolit de Craina el se chiama bitropolit de Xenta«. Tim se ugovorom priznaje krajinskim mitropolitima crkvena jurisdikcija nad crkvama i sveštenstvom »slavenske vjere« u Krajini, odnosno na Jezeru i na Mletcima posjednutom teritoriju. Tu se mitropolit krajinski naziva izričito »archivescovo Latin in Craina«,⁴⁸ pa je jasno, da se u ugovoru govori ne o pravoslavnima, koji se podvrgavaju njegovoj jurisdikciji, nego i o pristašama istočnog obreda u crkvi, kojih je moralo biti dosta i radi kojih je bilo onoliko tužaba na nadbiskupe Krajine, koji su bili redom svrgavani dok im stolica nije ostala upražnjena. Nad tim pristašama istočnog obreda krajinski nadbiskup je imao vlast čak i ako su bili na teritoriju latinskog nadbiskupa u Baru, odnosno u zemljama, koje su zaposjeli Mlečani. Iz krajinske upražnjene stolice, kasnije kad su Turci zauzeli Skadar, a prije toga Medun i Podgoricu (1455.), nikla je mitropolija sa sjedištem na otoku Vranjini, u manastiru sv. Nikole, odakle je 1485. prenešena u manastir sv. Bogorodice na Cetinju. Prema tome otpadaju sva nagađanja N. Dučića o tome kako je zetska mitropolija, koju je navodno osnovao sv. Sava, bila prenešena s Prevlake iz Boke Kotorske u manastir Prečista Krajinska, a odatle na Vranjinu, pa na Obod i na Ceti-

* Na florentinskom koncilu 1439. postignuta je unija latinske i grčke crkve, pa je nesumnjivo da se u slučaju zetske mitropolije, odnosno krajinske nadbiskupije, kušalo provesti ju u djelo, te otud i ove raspre. Vidi Šufflaj: Hrvati, 240.

⁴⁸ N. Dučić: Jepiskopija zetska i dabarska »Glasnik« S. U. D. knj. LVII., 83.; Acta archivi veneti, II., 265.

nje.⁴⁹ U ugovoru između Djurdja Brankovića i Venecije od 1426. među ostalim se kaže: »Isto smo tako razjasnili (objasnili), da mitropolit imade svoje jurisdikcije uzance za sve crkve slavenske vjere i na jezeru (Skadarskom) kao i u ostalozemlji spomenute Sinjorije, kao što je bilo u vrijeme gospodina Djurdja Stracimirovića i gospodina Balše«.⁵⁰ Da su zetski dinaste bili nezadovoljni time što je u Krajini stolovao »latinski« nadbiskup, a ne slavenski, vidi se iz spomenutog ugovora iz 1455., u kojem je donešena odredba, da se mitropolit krajinski naziva zetskim, te »budući da ne može biti latinski mitropolit u Krajini, da bude mjesto njega metnut mitropolit slavenske vjere«. Ugovor je taj zaključivan baš u vrijeme kada je nadbiskup krajinski bio Pavao Dušman, koji je živio još dvije godine, a o kojem Šufflaj kaže: »Postavljen u pravoslavnom mediju, boreći se i proti Turcima, mogao je Pavao svoju misiju tek uspješno provoditi, ako proti pravoslavlju ne istupa preoštrom. Ta i bez njegova oštra istupa protestira stanovništvo Zete god. 1456. u Mletcima proti »archivescovo latin in Craina«.⁵¹ Taj se protest morao temeljiti na gore spomenutom vranjinskom ugovoru, pa je jasno da tada još nije bilo u Krajini pravoslavnog mitropolita. Da li je dvadeset godina kasnije imenovani nadbiskup Jamometić ikad zasjeo na ovu stolicu — premda je bio kao Hrvat slavenske krvi — nije poznato, ali je vjerojatno da nije.⁵²

⁴⁹ N. Dučić: Jepiskopija zetska i dabarska. Glasnik SUD, knj. LVII. (1884.) Str. 27. Isti: Boka i Zeta. Glasnik XLII. (1875.), Str. 153.

⁵⁰ Vidi notu 48.

⁵¹ Šufflaj: Srbi i Arbanasi, 100.

⁵² O značenju same nadbiskupije i o svrhi, koju je njom htjela postići rimska kurija, vidjeti još Milan Šufflaj: »Hrvati u sredovječnom svjetskom viru« u »Slavenskom zborniku«, Zagreb 1930. Str. 239—241. Od istog pisca »Kirchenzustände in Albanien« u »Vjesniku hrvatskog arhiva« XVII. (1915.).

DR. OTON MÜLLER: LAS CASAS, APOSTOL INDIJANACA.

Proh dolor! Quantum refert in
quae tempora vel optimi cujusque
virtus incidat.

Epitaph Pape Hadriana VI. Rim.
S. Maria del Anima.

(Jao! koliko leži na tome, u koje
vrijeme pada krijepost i najboljega
muža).

Gospodin Josip Tabak u svom članku »Prvo sveučilište u Americi« (A. m. c. IV., 2., 81., 1940.) navada, da se u obrani Indijanaca protiv zvjerstva španjolskih konkvistadora »poglavito istakao Juliján Garcèz biskup tlaxcalanski« te, da je na njegov poticaj papa Pavle III. izdao u njihovu zaštitu bulu »Ipsa veritas«, koju pisac citira u prijevodu.

Ne želim smanjiti zasluge biskupa tlaxcalanskoga, ali moram radi historijske istine podsjetiti na to, da on nije bio niti prva a niti vodeća ličnost u tom nastojanju. Ova zasluga pripada Bartolomeju Las Casas, biskupu od Chiapa, koji se rodio u Sevilji godine 1474. Otac mu je sa Kolumbom god. 1493. otišao u Ameriku i tamo stekao ogromno imanje, dok je sin svršavao nauke u Salamanki i tamo stekao doktorat prava. Las Casas ide sa ekspedicijom Ovanda (1502.) u Ameriku, gdje kroz 3 godina vrši nadzor nad očevim imanjem.

Kada je papa Aleksandar VI. (1493), pozvan kano arbiter, postavio demarkacionu liniju između kraljeva Španije i kralja Portugala, povukavši crtu od pola do pola, dao je Španjalcima u neograničeno vlasništvo ogromne teritorije do sada nepoznate i milijune ljudskih bića, za čija imena još nije ni znao. Obdarenima stavio je u dužnost, da ove narode privedu katoličkoj crkvi, a naročito, da se brinu za njihovu dobrobit i da postupaju s njima čovječanski i pravedno. U početku su se kraljevi držali strogo preuzetih obaveza. Naročito valja istaknuti brigu kraljice Izabele za svoje nove podanike. Čak u svojoj oporuci (1504.) podsjetila je svoga supruga kralja Ferdinanda na to, da savjesno ispuni sve ove dužnosti. Zaista je kralj Ferdinand nakon smrti svoje supru-

LAS CASAS, L' « APÔTRE DES INDIENS »

PO ØRJAN OLSEN-U.

ge izdao u više navrata edikte u cilju, da popravi položaj urođenika.

Ali na nesreću i urođenika i države uveli su Španjolci vrlo loši sistem kolonizacije. Odmah nakon zauzeća kojeg teritorija vlada je isti podijelila u velike latifundije (encomientos). Stanoviti dio došao je pod vlast krune, a drugi dio podijeljen je među velmožama kao neki fideikomis. Za obrađivanje latifundija doznačeno je svakome nadarbeniku a i krunskom posjedu stanoviti broj Indijanaca (repartimientos) sa obvezom, da ih odvrati od poganstva i dovede u krilo katoličke crkve. Kano regres za to dobili su pravo, da Indijance upotrijebe za svaki rad i na poljima i u rudokopima. Po naredbi bio je predviđen humani postupak. Ali nažalost, sve dobre namjere i plemenite odredbe nisu mogle zapriječiti, da se naskoro zanemarila apostolska misija kod Indijanaca i briga za njihovu dobrobit, nego se počelo cijeli živalj izrabljivati na najokrutniji način kao bespravno roblje.

Las Casas kroz prvih osam godina nije bio ni bolji ni gori nego svi drugi. Godine 1510. slušao je propovijed dominikanca Patra de Montesimos, koja ga je toliko potresla, da je nastao nagli preokret u njegovom biću i životu. Zakaluđeriv se, obraća svu svoju očinsku brigu Indijancima, stvara kolonije, širi u tim katoličku vjeru i nastoji, u duhu iste, da svim silama poboljša njihov položaj, zauzima se za njih i zaštićuje ih dapače i protiv vlasti. Nezadovoljan uspjehom proda očevo imanje i uputi se u Španiju (1514.), da na mjerodavnim mjestima ishodi nove valjane zakonske propise, koji bi mogli olakšati sudbinu Indijanaca. Međutim nije naišao na razumijevanje, kako je to mogao očekivati. Guverner Hispaniole, Ovando, kruti tlačitelj urođenika, nije htio ni čuti o kakovoj promjeni. Biskup Rodriguez da Fonseca, svemoćni predsjednik »Indijskog vijeća«, zauzeo je također negativni stav, a Las Casas u svojim memoarima tvrdi, da je da Fonseca posjedovao 800 indijanskih robova, pa zato nije nikada našao vrijednim, da kralja Ferdinanda informira o pravom stanju stvari. Kardinal Ximenes, koji je nakon smrti kralja Ferdinanda vladao u ime njegovog unuka, maloljetnog kralja Carlosa I. (kano car Karlo V.), zavladio ga je obećanjima, a da ništa pozitivnoga nije donio. Tek godine 1526. uspije nastojanjem kraljevog kancelara Juan de Salvagio, da ishodi kraljev dekret, kojim se ne samo potvrđuju dekreti ranijih vladara u korist Indijanaca, nego se i opoziva naredba, kojom se nameće urođenicima dužnost prisilnog rada u minama. Carlos I., se dao sklonuti, da pošalje u Ameriku komisiju od 12 redovnika sa zadaćom, da na licu mjesta ispituju okolnosti, a Las Casas je dobio oveću pokusnu farmu, koja bi se imala obraditi slobodnom radnom snagom bez upotrebe robova. Las Casas, naimenovan »Univerzalnim protektorom sviju Indijanaca«, imao je dužnost, da nadležnim vlastima prijavi sve činovnike, koji bi postupali protiv tog dekreta. Međutim niti sjajna ti-

tula niti široke ovlasti nisu bile kadre, da dovedu do željenog cilja. Sve je išlo od zla na gorje. Indijanci su sveudilj stenjali pod sve težim jarmom. Za neznatne prestopke nametnute su im najstrože kazne, a već sam pokušaj otpora bje ugušen krvavim progonima. Stanovništvo je bježalo u nepristupačne gorske krajeve, ali i tamo su ih znali pronaći pomoću dresiranih pasa. Zdvojnost je zahvatila cijelo pučanstvo a, da izbjegnu ovim nevoljama, odlučili su se mnogi na samoubojstvo. Radi toga i radi krvavih osveta kolonista, koji su vrlo često uništili cijele urođeničke naseobine, izumirao je cijeli domaći živalj. Ali njihovi krvoločni progonitelji ostali su sveudilj neumoljivi i nekažnjeni.

Rak-rana ovomu stanju ležala je, kako rekosmo, u sistemu. Latifundije i mine bile su dakako unosne samo onda, ako je raspoloživa radna snaga bila izdašna i jeftina. Kralj je trebao ogromne svote novaca da održi svoju dominantnu poziciju u svijetu, a velmože su se naravno trudili, da izbiju sve veći dohodak iz svojih domena. Budući da su edikti kraljevi ograničili unosnost posjeda i jednih i drugih, to nije čudo, da su njihovi administratori u Novom svijetu sabotirali naredbe, kako god je to bilo moguće. Značajna je španjolska poslovice: »Lo que el Rey manda, se obedece, no se cumple!« (Što kralj zapovijeda, sluša se, ali se ne provada!).

Problem je bivao sve teži. Indijanaca je nestalo. Domaće radne snage nije bilo moguće dopremiti u dovoljnoj mjeri, jer je ona pomanjkala u samoj Španiji, otkada su bili prognani Židovi i Mavri. Rođeni Španjolci, svijesni svoje »visoke rase«, prezirali su svaki rad smatrajući ga poniženjem. Kolonije se nisu mogle služiti inovjernim radnicima, jer je pristup u kolonije bio dopušten samo katoličkim kršćanima. Bezuspješni su bili i naponi, da se uvede gospodarstvo sa slobodnim radnicima, pokusne farme su propale, a izvještaj 12-torice ispao je negativan.

Las Casas, da nađe expediens iz ove čisto bezizgledne situacije, stavi prijedlog,

da vlada izda kolonistima ovlaštenje, da u Ameriku mogu dovađati Crnce iz Afrike i njih upotrijebiti mjesto Indijanaca za robove u teškim radovima na poljima i u minama. Nadao se, da će tim prijedlogom spasiti Indijance od propasti, ali mu se nada nije ispunila. Osim toga je teško kompromitirao svoju uspomenu, što je opteretio crnu rasu mnogostoljetnim ropstvom. Las Casas je bez dvojbe imao svojim prijedlogom plemenite namjere, a nije zaslužio ove teške objede. Treba nam voditi računa o tadanjem mentalitetu. U onim vremenima crnci su se smatrali inferiornom rasom, bliskom stepenu životinja, ali uz to snažnom i ustrajnom. Svakako je pri tom igrala važnu ulogu neka rekbi ekonomska kalkulacija, jer se računalo, da radna snaga jednoga crnca isto vrijedi koliko snage 3—4 Indijanaca. Već onda, kada je Las Casas donio svoju ideju, ona nije bila sasvim nova. Kolonisti su se služili već dulje vremena crncima kano robovima. Već kralj Ferdinando našao je potrebu, da u toj stvari izda nekoliko naredaba, a interesantno je, da je kralj Carlos I. godine 1516. izdao ovlast Holandezima — dakle protestantima — da slobodno importiraju crnce iz Afrike u njegovo kolonijalno carstvo.

Kakogod je Las Casas među svojim suvremenicima našao mnoge, koji su ga napadali radi tobožnjeg upropašćenja crne rase, bilo je dosta učenih i svake časti vrijednih ličnosti, koji su mu odobravali. Među njih spada i kardinal Adriano, učitelj cara Karla V. i pozniji papa Hadrian VI.

Donekle mora začuditi, što se Rimsko stolica kroz dugo vremena držala dosta rezervirano u pitanju, za koje je ispočetka pokazala toliki interes. Tek godine 1537. izašla je bula »Ipsa veritas«, nakon što je u Španiji bila u punom jeku borba, koju je Las Casas vodio kroz više godina. Bula je za Indijance došla prekasno, jer su u to vrijeme već teško stradali. Za ilustraciju neka služe slijedeće brojke: Na otoku Hispaniola bilo ih je godine 1492. oko

1,000.000, godine 1510. 46.000, godine 1514. 16.000, a godine 1517. samo 1000. U sličnom tempu smanjio se broj urođenika u svim tim kolonijama. Rim je očito točno prosudio situaciju, uvidiv, da nije zgodno zalagati svoj auktoritet u pitanju, koji je za Španiju vitalno i koje povrh toga po- gađa interese velikog broja magnata. Papa je imao u tom pogledu i vlastito iskustvo u toliko, što nije mogao niti u samome Rimu iskorjeniti ropstvo.

Indijancima nije ništa koristila papinska bula, kaošto im nisu koristili raniji kraljevski edikti. Indijanci su ginuli, dok 60 godina nakon otkrića Amerike nisu posvema izginuli.

Nije Las Casas kriv, da se trgovina sa crnim robljem tako brzo i u tolikoj mjeri razmahala i da je poprimila oblike, nad kojima se i danas još zgražamo. Značajno jest, da etika t. zv. prosvjetljenih stoljeća nije tu trgovinu zapriječila; ona ju je jedva nešto ublažila. A još značajnije jest, da je ropstvo zakonom ukinuto u engleskim kolonijama tek god. 1833., u francuskim god. 1848., u Braziliji god. 1890., a na Kubi god. 1898., tek nakon španjolsko-američkoga rata. Pobjedila je i tu: auri sacra fames!

Las Casas radi svojih neuspjeha duboko razočaran, povukao se u samostan. Ali neumoran njegov duh ne dozvoli mu, da dugo tamo ostane nego ga goni ponovno preko oceana, ponovno se obraća na cara Karla V. Dolazi do njegove milosti, tako da postane njegov savjetnik, ali se opet, promaknut na čast biskupa od Chiapa, povratu u Ameriku. Kroz nekoliko godina se posveti svome apostolskom pozivu u Americi, ali ga prekida češćim putovanjem u Evropu. Njegovo četrnaesto putovanje bilo mu je zadnje, jer se tada konačno nekako smiri u dominikanskom samostanu u Valladolidu. Tamo je uz mnoga druga djela napisao svoju »Historiju Indijanaca« koja i sada važi kao nenadoknativ izvor za povijest onoga vremena. On je bio već za vrijeme svoje mladosti u tijesnoj vezi sa svim moreplovcima onoga

vremena, a naročito dobar prijatelj Kolumbov i njegove obitelji. On je svoje informacije još crpio iz dokumenata i memoara onih velikana pa ih je barem u ekscerptu potomstvu spasio, jer nažalost veliki dio originala, čini se, da je za uvijek izgubljen. Ali još u svojoj 77. godini održao je javnu disputaciju kano oponent glasovitog Juan de Sepulvede, koji je zastupao tezu, da i papa i španjolski kralj imaju pravo, da Indijance mogu držati u robstvu. Snaga njegove argumentacije i kraj visoke starosti bila je tolika, da su knjige protivnika bile osuđene na lomaču.

Umre u svojoj 87. godini (drugi kažu u 92.) u samostanu u Madridu. Pravednija

stoljeća dadoše mu zasluženno priznanje kano »Apostolu Indijanaca!«

Upotrebljena djela:

Washington Irving: Die Geschichte des Lebens und der Reisen Chr. Kolumbus. II. 1828. Frankfurt a/M.

Ørjan Olsen: La conquete de la terre. II. III. Payot. 1934.

Louis Bertrand: Histoire d'Espagne. Paris 1934. Fayard.

Prescott: Geschichte Ferdinands und Izabella der Katholischen. Brockhausen 1824.

I. B. Charcot: Christophe Colomb. Flammarion. Paris. 1926.

Ludwig v. Pastor: Geschichte der Päpste, V. Aufl. Freiburg i/B., Herder 1912.

Gregorius: Geschichte d. Stadt Rom in Mittelalter VIII. Stuttgart, Cotta 1881.

Gregorius: Grabdenkmäler der Päpste. Blockhaus 1912.

Enciclopedia italiana (Las Casas).

Die Eroberung von Mexiko. Insel Verlag. 1918.

KNJIŽEVNOST

BRAČKI ZBORNIK. Udruženje Bračana u Splitu izdalo je svoj zbornik, pod redakcijom prof. Andre Jutronića, koji će biti po svoj prilici godišnja publikacija toga društva, kako to slijedi iz uvoda članku dra V. Slovinića: »Kuga na Braču 1784 god.«, gdje autor kaže: »Lanjske sam godine pred redovnu skupštinu Udruženja Bračana pisao pismo, u kojem sam predložio izdavanje jednog almanaha, koji bi izlazio povremeno i koji bi donosio članke o svemu, što se tiče Brača, bez obzira da li su ti već negdje štampani ili izlaze tek prvi put. Moja je misao bila da taj almanah bude kao neki arhiv, u kom bi svi koji se interesuju za prošlost i sadašnjost tog našeg otoka, svi njegovi prijatelji i simpatizeri, svi koji su za nj čuli i koji su na njemu bili, našli sve što je kroz neko vrijeme o njemu štampano i što se o njemu zna.« (Str. 36.) No bez obzira, bila to povremena publikacija ili ne, svakako je to vrijedan prilog širijem poznavanju ove zaokružene regije Dalmatinske Hrvatske.

O Braču pisano je dosada mnogo. Začudo možda mnogo više, nego o bilo kojem našem kraju (vidi prilog »Građa za bračku bibliografiju«, koja također nije potpuna, što ne može ni biti, jer je »građa«). No premda, osim mnogih publicističkih radova, postoji i više strogo naučnih rasprava, ipak još jedne sintetske, monografske radnje, koja bi obrađivala Brač sa historijskog, etnografskog, antropo- i fizio- geografskog područja

nauke, još uvijek nema. Ovakav svestrani naučni prikaz Brača ne postoji, a obrađeni su već u literaturi otoci, za koje postoji daleko manje građe i uvjeta za obradbu, nego što nam to pruža otok Brač (Murtir, Hvar, Mljet, Vis, Biševo i dr.).

Ovaj manjak jedne naučne obradbe njihove uže domovine, ispravljaju možda podsvijesno agilni i poduzetni Bračani svojim, obilnim i bogatim zbornikom.

Uvodnik u zborniku je od pjesnika Vladimira Nazora, koji je i sam sa otoka Brača, a koji u svom sažetom eseju »Brač — otok bez povijesti«, iznosi, da je Brač otok bez sudbonosnih događaja i datuma, no zato ipak pun one prave, ljudske povijesti, bogate životom i često puta to tragičnije, što je zbivanje manje bučno. To je, veli Vladimir Nazor, teže napisati od one, obično poimane povijesti. Osim toga uvodnika nalazi se još od Nazora u zborniku umjetničko-historijska crtica »Pred crkvom u Bolu«. Drugu raspravu u zborniku napisao je urednik ove edicije prof. Andre Jutronić. Pisac, koji je najbolji poznavalac otoka Brača i autor do sada mnogobrojnih objelodanjenih članaka, upućuje nas u »Bračka naselja i podrijetlo njegovog stanovništva«. Historijski stručno pisani prikaz sa preglednom tabelom, o čemu pisac najavljuje opširno djelo. Od istoga autora potječe još posljednja potpisana radnja u zborniku, već spomenuta »Građa za bračku bibliografiju«. U uvodu svoje rasprave pisac

kaže: »O našem otoku Braču napisano je vrlo mnogo. Brojne publikacije objavljivane su u najraznovrsnijim periodicima, pak su danas teško na dohvat. I sami Bračani stvarali su na raznim poljima duhovne djelatnosti. Da bi se imao popis i pregled svega toga rada i da bi se pripomoglo istraživanju i proučavanju Brača, namjeravamo da započnemo stvaranjem jedne veće bibliografije, kojoj ovo neka posluži kao početak« (Str. 119). I kao prvi njen početak ona je vrijedan i stvaran prilog, pisan od odličnog poznavaoca predmeta, no na koji treba još mnogo nadovezivati, da se postigne svrha, t. j. potpuna bibliografija otoka Brača. Potpisani radi momentano sa literaturom Brača, te zna mnoge nepotpunosti i manjkavosti ove građe, no isto tako uviđa i važnost i vrijednost istoga rada. Treba se baviti bibliografijom bilo kojeg predmeta, da se uvidi, kako je potrebno uložiti mnogo sitnoga rada i truda, da se dođe bar približno do cilja.

Slijedi radnja, historijski prikaz, dra Ivana Ostojića »Benediktinska opatija u Povljima«. Nadalje dr. Cvito Fisković daje stručnjački pregled stanja umjetničkih spomenika u radnji »Historijski i umjetnički spomenici na Braču«. Dr. Vjek. Slovinčić piše o kugi iz 1784. god. u već spomenutoj raspravi. Od poznatog bračkog povjesničara don Andrije Ciccarelli-a, pučiškog župnika iz XVIII. i XIX. stoljeća, donijeta su dva »Historijska obavještenja« prevedena sa sačuvanog rukopisa na talijanskom jeziku. Prevedeno je: »O podrijetlu porodice Ciccarelli« i »O pobuni pučana g. 1797«.

O osobinama bračkoga govora raspravljaju dvije radnje. Prvo, odlična rasprava dra Mate Hraste: »O štokavskim govorima na Braču«. Drugo, prikaz Hrastine knjige: »Čakavski dijalekt ostrva Brača« od Pavla Valerijeva u referatu »O Hrastinoj studiji o čakavštini«.

Donijeta je nadalje reportaša o »Reportaži otoka Brača« od Luke Fertilia. Dr. Josip Škarić daje izvršni informativni prikaz »O higijenskim i zdravstvenim prilikama na otoku Braču«, pun stvarnih interesantnih podataka. Slijede dvije rasprave o iseljenicima sa Brača. Prva od dra Ljube Leontića: »Naši iseljenici u svjetskom ratu«, pisana prozirnom političkom tendencijom, bez ikakvih važnijih i provjerenih podataka, te ne spada nikako u ovaj zbornik. Drugo je informativni prikaz od I. F. Lupis-Lukića: »Bračani u prekomorskim zemljama«.

O dvijema granama bračke privrede pišu Jerko Dubrovčić i V. Štambuk. Prvi nam prikazuje »Zadrugarstvo i mliječni proizvodi

u stočarskim predjelima Brača«, a drugi »Kamenarstvo i kamenoklesarstvo na Braču«. Dr. Ivo Rubić obrađuje dužinu bračke obale, njegovu apsolutnu visinu i gustoću stanovništva u radnji »Površina otoka Brača«.

Biografije dvaju zaslužnih pokojnih Bračana pišu: dr. Branko Nižetić o dru Anti Štambuku i dr. Ivanu Esih o dru Mirku Vrsaloviću.

Jedina pjesma u zborniku je od Miloša Jelinčića: »Di su oni dani«. Autor daje karakteristični, regionalni štimung u lokalnom dijalektu, te je to, uz spomenutu Nazorovu crticu, jedni belestristički prilog zbornika.

Na brački statut osvrće se u zborniku dr. Antun Cerineo u historičkom osvrtu: »Nekoliko riječi o postanku, redakciji i važnosti Statuta i Reformacija otoka Brača«.

Preostaje nam još samo da spomenemo dvije radnje iz zbornika. Prva je od ing. Petra Jutronića: »Elektrifikacija otoka Brača«, gdje je stručno prikazano nastojanje i poteškoće oko ovog grandioznog pothvata elektrifikacije otoka Brača i Hvara prenosom energije na daljinu. Druga je radnja od Slavka Radića: »Otok Brač u turističkom pogledu«, dobar i pregledan prikaz. Na kraju knjige dodane su još interesantne društvene, kulturne i privredne bilješke, statistički podaci, te slijedi prilog umjetničkih reprodukcija na finom papiru. Knjiga je ilustrirana sa pedeset slika. *Mladen Bošnjak*

DR. FR. KAHN: ČOVJEK OD ZAČETKA DO SMRTI. U izdanju nakladne knjižare »Minerva« u Zagrebu, izašlo je hrvatsko izdanje najnovijeg djela autora rado čitanih popularno-znanstvenih knjiga dra Fr. Kahna. Ova knjiga daje sveukupni prikaz našeg znanja o čovječjem tijelu, o temeljnim problemima nauke o čovjeku sve do najviših izražaja duševnog života. Više od 2000 odlomaka pripovijeda o tijelu i duši, zdravlju i bolesti od trenutka začetka do časa smrti. Ovo izvanredno popularno-znanstveno djelo stvorio je liječnik i pučki pedagog, koji unosi u narod ne samo svoje znanje, nego i obrazovanost u najboljem smislu, te će sigurno pridonijeti svoj dio zdravstvenom podizanju širih krugova naroda. Šteta je tek, da ovom djelu nije na kraju dodan popis pojmova. Knjiga bi znatno dobila na preglednosti.

Naročito treba istaći vrlo pažljivu i ukusnu opremu knjige (kao uostalom kod velike većine knjiga koje izlaze u nakladi »Minerva«). Uvezana je u solidno platno s crvenim i zlatnim tiskom.

NEKOĆ I DANAS

45-GODIŠNJICA JEDNE SENZACIJE.

Sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu.

Dne 16. X. 1895. dakle prije četrdeset i pet godina dogodio se usred Zagreba događaj, koji je tada odjeknuo po čitavom svijetu. Tadanji napeti odnošaji, što su vladali između Mađara i Hrvata, a na svakom koraku na štetu Hrvata, kao da su rečene godine doveli do vrhunca. Kao da se osjećalo u zraku, da će se nešto dogoditi.

Dana 14., 15. i 16. listopada 1895. boravio je u Zagrebu kralj Franjo Josip, za koji su posjet službeni krugovi učinili sve, da se nigdje ne odrazi nezadovoljstvo Hrvata. Ali jedno ipak nisu niti predvidjeli. Bio je to jasni i glasni prosvjed . . .

Treći dan boravka kraljeva, 16. listopada pred podne, krenula je velika povorka sveučilištaraca sa sveučilišta Frankopanskom ulicom i Ilicom do Jelačićevog spomenika, pod svojoj starom, historičkom zastavom. Sve je držalo, da sveučilištarci valjda također idu, da odadu počast visokom gostu (s kojim je došao i predsjednik mađarske vlade barun Banffy). Ali su se svi ljuto prevarili. Daci su se zaustavili pred spomenikom, stisnuli se i — jedan od njih izvukao ispod kaputa veliku mađarsku zastavu (crveno-bijelo-zelenu), drugi ju je polio benzinom i ona je za čas planula. Što su daci na sveučilištu zaključili, to su munjevitom brzinom i izveli.

Nastala je opća zabuna kod službenih krugova, dok je hrvatsko građanstvo pozdravljalo đake i njihov čin, o kom se i munjevitom brzinom pronio glas po gradu, a iz grada ga je žica raznijela po svijetu.

Ban grof Khuen-Hedervary se zelenio od jada, barun Banffy je ostao preneražen, a stari Franjo Josip je odputovao iz Zagreba prije reda.

Policija je dobila smjesta nalog, da apsi sveučilištarce, gdje koga nađe i uhvati. I zaista apsila je po ulicama, osobito one đake, koji su bili u akademičkoj gali, jer su bili vidljivi, a zatim i druge. Koji nisu bili uapšeni, ti su se sastali na sveučilištu na skupštinu, gdje su zaključili, da će se svi prijaviti na policiji, solidarni sa već uhićenim i zatvorenim drugovima. — U staroj »crvenoj lampi« na Zrinjevcu (gdje se sada nalazi palača Hipotekarne banke), obdržavalo se permanentno preslušavanje. Ali da ne izgleda odveć veliki broj sudionika spaljenja, nisu

sve zadržali, već samo »kolovode«, među kojima je bio dakako — Stjepan Radić.

Došlo je kasnije do glavne rasprave protiv »zločinaca« đaka. Optužena su bila i osuđena pedeset i četvorica, a od ostalih stanoviti broj relegiranih sa zagrebačkog sveučilišta. Od te pedesetičetvorice osuđenih đaka danas ih je još na životu sedamnaest, i to: Dr. Juraj Červar, Mr. ph. dr. Milan Dörwald, Dinko Fabris, Krešimir Fibić, Žiga Hacker, Milan Hren, Ivan Janković, Milan Krleža, Zvonimir Maravić, dr. Milan Metelka, Kosta Momirović, dr. Zvonimir Pajk, Svetozar Predoević, Milan Remetin, Veljko Tomić, Franjo Urbani, Zvonimir Vukelić — te 1895. relegirani sa sveučilišta, a ne osuđeni: Dr. Drago Dujmović, Fran Hrčić, Marko Ivančić, Ivan Peršić i Filip Račić.

Između pokojnika, koji su se kasnije isticali bilo na političkom ili prosvjetnom polju u javnosti, spominjemo: Vladimira Vidrića, Stjepana Radića, Milana Krištofa, Osmana Nuri Hadžića, Živka Bertića, Aleksandra Horvata, Franju Papratovića, Ivana i Vladimira Franka.

Od sviju branitelja, među kojima su se nalazili tadanji prvi naši pravnici, ostao je na životu samo dr. Milan Petračić, sada odvjetnik u Velikoj Gorici.

Ova manifestacija (ili demonstracija) sveučilištaraca imala je upravo nedogledne posljedice po unutrašnje i vanjskopolitičke probleme Austro-ugarske monarhije. Ona je odjeknula ne samo širom svijeta, nego je imala reperkusije i u unutrašnjem životu Hrvatske, a u Hrvatskom saboru i gradskom zastupstvu zagrebačkom o tom se živo raspravljalo. Nema sumnje u to, da je to jedna od najznačajnijih manifestacija ili demonstracija predratne sveučilišne omladine.

Zato je ispravno, da joj se prigodom 45-godišnjeg jubileja posvetilo nekoliko toplih riječi u našoj štampi. Sama jubilarina svečanost bila je skromna i čedna:

Dne 16. X. o. g. u 8 sati ujutro odslužio je don Kerubin Šegvić zadušnice za pokoj duša preminulih drugova, kojima su prisustvovali jubilarci i nešto rodoljubnog građanstva, a na večer sastali su se nekadašnji drugovi »sveučilištarci« na zajedničkoj večeri u »Gradskom podrumu«.

PRILIKE STUDENATA NA SVEUČILIŠTIMA U JUGOSLAVIJI.

Slovenska »Akademska Zveza« izdala je knjižicu pod natpisom »Položaj na našim sveučilištima«. U toj brošuri nalazi se po jedno poglavlje o položaju na sveučilištima u Zagrebu i Beogradu te nekoliko poglavlja o ljubljanskom Aleksandrovom sveučilištu.

O beogradskom sveučilištu piše Jože Györkös. Tamo među sveučilištarima dominiraju komunisti. Oni su u stanju — prema tvrdnji Györkösa — ne samo izgurati nepoćudne profesore, nego drmaju i rektorskom stolicom. Od 10.000 sveučilištaraca 2.000 njih je organiziranih komunista, a 5.000 drugih studenata je pod njihovim apsolutnim utjecajem. »Za nas je — kaže pisac — nešto nerazumljivo, da čak i na pravoslavnom teološkom fakultetu ima 40 komunista«. Među komuniste se broje i različiti profesori, u glavnom đaci francuske materijalističke i ljevičarske škole. Otpora protiv takovome stanju skoro i nema.

O hrvatskom sveučilištu u Zagrebu piše Vojmir Bratina. On kaže, da je u Zagrebu mnogo bolje nego u Beogradu i da u Zagrebu imaju relativnu većinu hrvatski nacionalisti, zatim dolaze pristaše HSS, a najposlije marksisti. Bratina dalje izvješćuje, da je većina katoličkih akademičara u taboru hrvatskih nacionalista, dok je HSS liberalno obojena i naginje više na lijevo. Odnos nacionalista prema vjeri je pozitivan, dok je HSS u tom pogledu indiferentna. Komunisti nisu među hrvatskom akademskom omladinom jaki, ali su vrlo aktivni. Katolički akademičari na sveučilištu ne nastupaju kao posebna skupina. Pisac smatra, da se u novije vrijeme, među katoličkim akademičarima sve više javlja zahtjev za samostalnim nastupom bez obzira na hrvatske nacionaliste i HSS, ali da nema izgleda, da bi takav zahtjev prodro, što je razumljivo, jer organizacije hrvatskih katoličkih sveučilištaraca iz načela ne žele nastupati samostalno, kad se radi o političkim borbama na sveučilištu, jer su sva ta društva strogo izvanstranačka i svi su članovi slobodni, da se u politici opredijele po volji. Dalje iz brošure saznajemo da u Zagrebu ima 350 do 400 slovenskih sveučilištaraca, od kojih su neki organizirani u katoličkoj »Danici«, a neki u navodno marksističkom »Triglavu«.

Prilike u Ljubljani obrađene su detaljno i to po fakultetima. Na filozofskom fakultetu prevladavaju katolički akademičari, a iza toga dolaze marksisti i liberalci.

Na pravnom fakultetu dominiraju liberalci, koji se proglašuju jugoslavenskim nacionalistima. Na medicini su katolički akademičari vrlo potisnuti, a dominiraju marksisti i liberalci. Na tehnicima imaju većinu liberalno-jugoslavenski elementi. U Ljubljani postoji i aktivna skupina Ljotičevih pristaša.

Odnosi među katoličkim akademičarima u Ljubljani se u posljednje vrijeme dobrim dijelom kreću u okviru rasprava o načinu organizacije. Jedna skupina bi htjela reorganizaciju po fakultetima, dok se drugi tome opiru u ime već stvorenih tradicija.

Kako se razabire iz ovog kratkog prikaza, marksizam je među jednim dijelom omladine vrlo raširena pojava. Dok na hrvatskom sveučilištu marksistička ideja i propaganda nikada nijesu zahvatile dubljeg korjena, dotle beogradsko sveučilište u tome nosi žalostan rekord. Premda velika većina i profesora i sveučilištaraca hrvatskog sveučilišta nema nikakove veze s Beogradom i njegovim Univerzitetom, ipak nas zanima stanje na beogradskom Univerzitetu uglavnom s dva gledišta. Prvo je, jer na beogradskom sveučilištu ima i Hrvata, ima muslimana iz Bosne i Hercegovine, osobito stipendista srpsko-muslimanskog društva »Gajret«, koje ima svoj dom u Beogradu. Cilj je ovoga društva prikazati muslimane kao Srbe, no ti pokušaji nijesu uspjeli, jer narodna podloga naših muslimana nije srpska. No manja je otpornost, kad je u pitanju ljevičarstvo, što je jamačno krivnja sredine, u kojoj se kreću. O toj bi negativnoj pojavi trebali povesti muslimanski prvaci osobitu brigu, da ne bi zahvatila jačeg maha među našim svijetom u Bosni i Hercegovini.

Drugi je momenat, što snaga komunistički orijentiranih studenata na beogradskom sveučilištu potvrđuje, da srpski nacionalizam nema više za nove srpske generacije nekadašnju predratnu dinamičnu snagu. Dijelom je to posljedica činjenice, da je srpski nacionalizam postigao maksimum svojih ciljeva i stoga, za sada, prešao zenit svoga razvitka. Konac svjetskog rata donio je Srbiji odnosno srpskom narodu položaj, koji je daleko nadmašio očekivanja i najvećih optimista među Srbima. Ipak, dvadesetgodišnje loše gospodstvo i još lošije vladanje razočaralo je sve, od idealista i zanešenjaka do suštih realista. I bit će — za cijelo — da se negativni rezultati takove politike očituju dijelom i u razočaranju i političkom lutanju većine srpske sveučilišne omladine.

GALERIJA ZABORAVLJENIH

MATEK

Odlomak iz romana Mile Budaka: »San o sreći«.*

Matek je bio gradski trhonoša, zapravo »kraljevski hrvatski sveučilišni trhonoša«. S akademičarima se već nekoliko godina toliko srodio, da je osobno poznao svakog uglednog đaka, znao je i njegove drugove, njegove ljubavi, njegove obiteljske prilike i rodno mjesto. Matek je znao sve i što on nije mogao izvesti, pred tim je stala i sva mudrost najstarijih juratua. Osjećao se kao član ili barem kao skutonoša sveučilišne omladine.

— Dobar dan, Matek! — pozdravljali su ga đaci prvi, samo gdje bi ga spazili.

— Sluga pokoran, gospon Jagodić, gospon Brkić — ili kako već bilo. On je svakom odgovarao po imenu, ako je akademičar prve ili druge godine, a koji su to sretno preplovili, Matek ih je pozdravljao s poniznim:

— Klanjam se, magnifice! Kada ćemo, magnifice, demonstrirati? Već dugo nijesmo zdrimali reciprocitet našeg sveučilišta. Trebalo bi malo. Ovdje, magnifice, strunusmo, a gore zaboraviše, da smo uopće živi. Trebalo bi malo . . .

— Bit će, Matek, bit će.

— Trebalo bi malo, magnifice! Naši ovogodišnji brucoši još i ne znadu, kako se na sveučilištu živi. Zapustiše se brucoške večere, zanemariše se demonstracije i manifestacije, policija špijunira slobodno po sveučilišnoj zgradi, po našoj najvećoj svetinji, po našoj republici u ovoj tiraniji.

* Hrvatski književnik Mile Budak napisao je novi roman: »San o sreći«. (Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. Zagreb 1940. U dvije knjige). Mile Budak autor je zbirke novela »Pod gorom«, »Opanci dida Vidurine«, »Na Veliki Petak« pa romana klasične vrijednosti »Ognjište«, zatim romana »Direktor Križanić« i »Rascvjetana trešnja«. Zauzeo je, bez sumnje, prvo mjesto u suvremenom hrvatskom književnom stvaranju. Tom nizu književnih vrednota priključuje se i ovaj najnoviji njegov roman »San o sreći«, koji je — kako se ističe — najdraže autorovo djelo. Tome je lako vjerovati, jer »ta stara priča za nova pokoljenja« imade izraziti autobiografski karakter.

»San o sreći« je epopeja zdrave hrvatske omladine, nesebične i požrtvovne narodne uzdanice. Pisac u ovom romanu iznosi život i životno naziranje hrvatskih sveučilištaraca, njihove radosti i njihove patnje. Književna će kritika ocijeniti literarnu i filozofsku vrijednost djela, mi pak preštapavamo dio jednog zanimljivog poglavlja, jednu malo poznatu simpatičnu sličicu iz prošlosti hrvatskog sveučilišta, koju je osvježilo literarno Budakovo pero.

H. W.

— Čekajmo, jadan, Matek! — mire ga sveučilištarci. — Sve će biti.

— E, gospodo, magnifice domine, bit će gaće, ali — kad će?! — odgovara Matek mudro i namješta svoju lulicu u zubima. — Ne valja ovako. Morate vi stariji . . .

Po njegovu je govoru uvijek bilo jasno, da u pitanjima raznih sveučilišnih pothvata stavlja u jedan »rang« gospodu brucoše, gospodu marve i svoje gospodstvo. Kad bi se napio, a to je bilo vrlo često, neprestano bi vikao: »Živio reciprocitet! Apcug Madžaril Živila sveučilišna omladina!«

Kad je koji sveučilištarac trebao novaca, nitko mu nije dobio u zalagaonici u Pre-radovićevoj ulici toliko, koliko Matek; kad je trebalo opraviti i krišom predati kitu cvijeća s malim, namirisanim pisamcem, Matek je bio siguran, da će uspjeti kao tajni redarstvenik, a isto je tako bio siguran, da ga ne će uloviti ni redarstvenici ni gazdarica, kad je iz stana strugnuo u mrak sa stvarima gospodina juratua, koji već nekoliko mjeseci ne plaća stanarinu. Matek je razumio tu muku i gospodina preselio na brzu ruku u drugi stan, a za par mjeseci opet u treći i tako redom. Tkogod je bio upisan na sveučilište, bez obzira na fakultet, za Mateka je bio — juratuš. Stoga je on poznao i »naše lijepe juratue u suk-njama«.

— — — — —
— Poznate li Janka Frketića?

— Onako, malo pošiknut u ledima, skoro je uvijek s vama i čini mi se — doda Matek, smješeći se — voli gospođicu Milicu, a ona voli vas nego njega.

— I vi to sve znate?!

— Kako ne bih, gospodine Aniću?! Stariji sam ja od naše najstarije stare hiže. Matek vam — reče on ponosno — stoji na svom ćošku, stisne ruke u džepove, a lulicu u zube, pa se tobože ne brine ni za što, a sve vidi.

— Tako je. U podne ćete ga čekati pred menzom i predati mu jedno pismo. —

— Čekaj još malo — reče Roko i dade mu napojnicu.

— Hvala, gospodine Aniću — nakloni se Matek. — Ja znam, da vi mene ne ćete zaboraviti. Neki dan ste mi, kad je ono bila naša akademska zabava u Kolu, dali, da za služim više nego u deset drugih dana.

— Stoga ste se onda napili — je li?!

— Pa — — — nasmiješi se Matek. — Čini mi se, da smo bili dobre volje svi, koji smo radili oko zabave: i gospoda iz odbora i — gospoda iz posluge.

Trhonoša se udalji uz veseo smijeh.

SVEUČILIŠNE VIJESTI

MALO STATISTIKE. Zagrebačko sveučilište ima na početku ove školske godine 170 sveučilišnih nastavnika, i to:

110 redovnih profesora
34 vanrednih profesora
26 sveučilišnih docenata.

Od toga otpada na:

filozofski fakultet	38	nastavnika
pravni fakultet	17	«
bogoslovski fakultet	13	«
medicinski fakultet	33	«
veterinarski fakultet	16	«
tehnički fakultet	30	«
poljoprivredno-šumar. fakul.	23	«

Ukupno 170 nastavnika

Od 110 redovnih profesora otpada na:

filozofski fakultet	29	nastavnika
pravni fakultet	10	«
bogoslovski fakultet	9	«
medicinski fakultet	15	«
veterinarski fakultet	10	«
tehnički fakultet	22	«
poljoprivredno-šumar. fakul.	15	«

Ukupno 110 nastavnika

Od 34 vanrednih profesora otpada na:

filozofski fakultet	3	nastavnika
pravni fakultet	5	«
bogoslovski fakultet	3	«
medicinski fakultet	8	«
veterinarski fakultet	4	«
tehnički fakultet	6	«
poljoprivredno-šumar. fakul.	6	«

Ukupno 34 nastavnika

Od 26 sveučilišna docenta otpada na:

filozofski fakultet	6	nastavnika
pravni fakultet	2	«
bogoslovski fakultet	1	«
medicinski fakultet	10	«
veterinarski fakultet	2	«
tehnički fakultet	2	«
poljoprivredno-šumar. fakul.	3	«

Ukupno 26 nastavnika

Po broju nastavnika idu fakulteti ovim redom: filozofski (38), medicinski (33), tehnički (30), poljoprivredno-šumarski (23), pravni (17) i bogoslovski (13).

Po broju redovnih profesora idu fakulteti ovim redom: filozofski (20), tehnički (22), medicinski (15), poljoprivredno-šumarski (15), pravni (10), veterinarski (10) i bogoslovski (9).

Po broju vanrednih profesora idu fakulteti ovim redom: medicinski (8), tehnički (6), pravni (5), poljoprivredno-šumarski (5), veterinarski (4), filozofski (3), i bogoslovski (3).

Po broju sveučilišnih docenata idu fakulteti ovim redom: medicinski (10), filozofski

(6), poljoprivredno-šumarski (3), pravni (2), veterinarski (2), tehnički (2) i bogoslovski (1).

Omjer nastavnika je ovaj:

110 redovnih profesora prema 34 vanredna i 26 docenta.

U fakultetima je omjer redovnih profesora prema vanrednim profesorima i docentima ovaj:

na filozofskom fakultetu	29 : 3 : 6
na pravnom fakultetu	10 : 5 : 2
na bogoslovskom fakultetu	9 : 3 : 1
na medicinskom fakultetu	15 : 8 : 10
na veterinarskom fakultetu	10 : 4 : 2
na tehničkom fakultetu	22 : 6 : 2
na poljoprivredno-šumar. fakul.	15 : 5 : 3

U budžetu sveučilišta predviđeno je:

na filozofskom fakultetu: 31 redoviti profesor
3 izvanredna prof.

10 docenata

nije popunjeno: 2 redovna prof.
4 docenta.

na pravnom fakultetu: 14 redovitih profesora
3 izvanredna profes
3 docenta.

nije popunjeno: 2 redovita prof.
1 docent.

na bogoslov. fakultetu: 12 redovitih profesora
1 izvanredni profes.
2 docenta.

nije popunjeno: 1 redoviti prof.
1 docent.

na medicin. fakultetu: 16 redovitih profesora
10 izvanrednih profes.
11 docenata.

nije popunjeno: 1 redoviti prof.
2 izvanred. prof.
1 docent.

na veterinar. fakultetu: 11 redovitih profesora
6 izvanrednih profes.
3 docenta.

nije popunjeno: 1 redoviti prof.
2 izvanr. prof.
1 docent.

na tehnič. fakultetu: 24 redovita profesora
9 izvanrednih profes.
6 docenata.

nije popunjeno: 2 redovita prof.
3 izvanr. prof.
4 docenta.

na poljoprivredno-šumarskom fakultetu:
16 redovitih profesora
5 izvanrednih profes.
5 docenata.

nije popunjeno: 1 redoviti prof.
2 docenta.

PUČKO SVEUČILIŠTE — SASTAVNI DIO SVEUČILIŠTA. Dne 14. X. o. g. započelo je Pučko sveučilište održavanjem svojih predavanja. Jedan od osnivača ove ustanove i počasni predsjednik njezin, sveučilišni profesor i predsjednik Akademije znanosti i umjetnosti g. dr. Albert Bazala održao je tom prilikom predavanje o temi »Kultura i njeni prirodni osnovi«. Zanimljiva izlaganja saslušala je puna dvorana najvećom pažnjom.

Prije samog predavanja g. prof. dr. Bazala govorio je o ideji i zadatku Pučkog sveučilišta, te je rekao ovo:

»Kad se eto započinju redovita predavanja »Pučkog sveučilišta«, čini mi se za vri-

granama nauke bit će i nadalje vezano na izvjesne sposobnosti i uvjete, od kojih zavisi studij i zvanično bavljenje na području znanstvene kulture. Po tom ograničenju sveučilište će i kao najviša škola i kao naučna institucija nužno ostati donekle omeđen i u toliko zatvoren krug zanimanja, ali plodovi njegova rada ne mogu biti ni tajna ni rezervat toga kruga, već moraju biti pristupni i najširim vrstama narodnoga bića: naučna misao, kako sam pred mnogo godina rekao, treba da se sa visoka ognjišta svojega spusti sve do seljačkih koliba i radničkih stanova. Nije mi ovaj čas namjera, da pobliže i napose izlažem razloge koji to traže.

Pučko sveučilište.

jedno upozoriti na činjenicu, da je ono u nedavno donesenoj »Općoj naredbi sveučilišta« napokon zadobilo zakonsku potvrdu kao ustanova »za širenje nauke izvan sveučilišta«. Tom je potvrdom »Pučkom sveučilištu« priznat položaj i značaj, koji odgovara njegovu zadatku, ono je izvršteno u sastav sveučilišta i postaje organski dio njegov s namjenom, da bude javna govornica naučno-prosvjetnoga duha.

Važnost i potrebu takova organa, mislim, nije nužno opravdavati danas, gdje je valjda dovoljno očito ogromno značenje, koje znanost ima u savremenom životu ne samo kao osnov ekonomskoga i tehničkoga napretka, nego i kao neizostavna komponenta društvene, nacionalne i političke svijesti, te upravo radi toga mora izaći iz uskoga kruga »upućenih« i nastojati, koliko je najviše moguće, da postane opća svojina.

Sam rad na nauci, spremanje podmlatka za taj rad i stručno obrazovanje u pojedinim

Dovoljno je, ako kažem, da je to zahtjev ideje svijesno ujedinjena društva, u kojem svi članovi imaju i mogućnost i sposobnost, da sa znanjem i razumijevanjem ne samo uređuju svoju kuću, nego i sudjeluju u skupnoj životnoj borbi i da s uvidavnošću i voljom surađuju u izgradnji i upravljanju zajedničkoga doma, što bi bila politika u najširem i najboljem smislu te riječi, a značila bi, da svi dijelovi društvene cjeline vode brigu o promišljenom i svrhovitom udešavanju općih prilika materijalnoga i duhovnoga napretka. To je zahtjev ideje oduhovljena društva, odnoseći se na sve vrste njegove i dajući svakom pojedincu u njemu pravo, da bude živ, prosvijetljenom mišlju i umnim htijenjem uznesen nosilac uzajamnoga kulturnoga nastojanja — da bude subjekt u stvaranju objektivnoga društvenoga duha i reda, što se opravdano ističe, kad se pod tim razumijeva sveoća inspiracija društvenoga skupa i razrješenje njegovo u mnoštvo samo-

svojnih bića, koja se onda ujedinjuju (integriraju) u shvaćanju i priznanju smisleno-svrhovitih ciljeva, te tako, po pogodbi, u idejnom vidu stvaraju duhovno složenu zajednicu kao organizaciju voljnih jedinica.

A razumljivo je, da zahtjev i pravo biti subjektom u stvaranju zajedničkoga životnoga sustava i osnivati ga na duhovnim vezama i odnosima, što je značaj kulturnoga društva, a ne na fizičkim silama, mora biti uistinu totalan i obuhvatiti čitavo društveno biće, jer ne može biti, da se na jednoj strani zatrpava jaz, koji bi raskidao cjelinu i izazivao međusobno nepovjerenje i nadmetanje grupa, a na drugoj strani stvarati nove napetosti i opreke. Jedna teorija subjekata raznoga reda bila bi u osnovu promašena, jer obara princip duhovne uzajamnosti kulturnoga društva.

Nasuprot zahtjevu i pravu posvemašnjega oživljavanja društvenih članova stoji onda dužnost svih faktora i ustanova, da širom otvore pristup k vrelima prosvjetnoga duha i obrazovanja. U takovu shvaćanju nameće se i sveučilištu proširena kulturna zadaća, koju ono vrši preko »Pučkoga sveučilišta«. Na izvršenje njezino pozvani su u prvom redu sveučilišni nastavnici, a uz njih i drugi intelektualni radnici, kako bi naučna misao postala živa komponenta društvenoga razvoja. Zakonsko utvrđenje »Pučkoga sveučilišta« kao organa u sastavu najvišega učevnoga zavoda je priznanje ideje, koja ne od danas odgovara upravo aktuelnim tendencijama i nastojanjima da se ostvari duhovno solidarna zajednica hrvatskoga naroda.

U samom radu »Pučkoga sveučilišta« to priznanje ne će odmah izazvati većih promjena, ali mu se otvaraju idealne mogućnosti predviđene već u njegovu osnutku, da bude širokoj javnosti namijenjena, daleko rasprostranjena, slobodna prosvjetna ustanova u službi sveoduhovljenja hrvatske narodne zajednice. A u isti mah stoji ono tu kao ne jedini dokaz, da hrvatska inteligencija nije tuđa svojem narodu, kako se to često prikazuje, i da nije samo na njoj krivnja, ako u društvenim odnosima nije bilo onoga duha, koji narod veže u jednu kulturnu zajednicu.«

SLOVAČKI SVEUČILIŠTARCI U ZAGREBU »Hrvatska straža« br. 231 (četvrtak, dne 10. listopada 1940) na str. 3 u poznatoj rubrici »Slobodna tribuna« donosi ovo:

»Prošle školske godine bilo je oko 70 slovačkih sveučilištaraca na Hrvatskom Sveučilištu u Zagrebu. Nažalost naišli su tu na

mного razočaranja, jer su često bili vrlo nesusretljivo primani kod policije, kod pojedinih sveučilišnih profesora i t. d., a i morali su kao stranci plaćati dvostruke sveučilišne takse. U Bratislavi su naprotiv za slovačke sveučilištarce takse izjednačene s taksama za Slovake. I u Češkoj su slovački sveučilištarci i nakon odcjepljenja Slovačke (dok sveučilišta u studenom prošle godine nisu bila zatvorena) bili izjednačeni s domaćima. Neki su slovački sveučilištarci nakon razočaranja u Zagrebu lani drugog semestra otišli u Ljubljanu. Ondje su bili i od policije i od profesora i svuda vrlo ljubazno i bratski primani, a sveučilišne takse su platili kao i domaći sveučilištarci. Tako ih je Ljubljana primila mnogo gostoljubivije i bratskije nego Zagreb. A taj glas su oni dakako odnijeli i u svoju domovinu Slovačku.

Sad je iznova došlo u Zagreb oko 40 slovačkih sveučilištaraca. Prilike nisu bolje. Opet se čuju od njih riječi razočaranja.

Zar mi Hrvati baš moramo ostati u očima Slovaka negostoljubiviji i nesusretljiviji od Slovenaca? Zar ne bi mogle biti sveučilišne takse izjednačene za slovačke sveučilištarce kao i za hrvatske? A profesori i vlasti da ih susreću prijazno kao drage goste?«

IMENOVANJA SVEUČILIŠNIH NASTAVNIKA. Dr. Tomislav Ciliga, prosektor Zavoda za anatomiju Veterinarskoga fakulteta imenovan je sveučilišnim docentom anatomije na istom fakultetu.

GRADNJA DOMA ZA SVEUČILIŠTARCE U ZAGREBU MORA SE DOVRŠITI. U rujanskom broju časopisa »Napredak«, glasila Hrvatskog kulturnog društva »Napredak« u Sarajevu, štampan je pod gornjim naslovom slijedeći uvodni članak, kojega prenosimo u cijelosti:

»Prema § 2. naših društvenih pravila, svrha je društva: prosvjetno, kulturno i ekonomsko podizanje našega naroda. Tu svrhu postizemo, prema § 3 istih pravila, među ostalim pod d): *podizanjem i izdržavanjem đачkih domova u mjestima, u kojima postoje srednje i visoke škole.* — »Napredak« je na tom do sada zabilježio lijepe uspjehe. On je tom pristupao s mnogo ljubavi i s mnogo žrtava. Ali u tom radu kao da se pokazuje stanovita nelogičnost. Pokreti i organizacije koji su po svom sadržaju integralno, cjelovito, pokreti i organizacije čitavog jednog političkog tijela, jednog naroda, imaju najvidljivije znakove, uporišta i plodove u sre-

dištu toga političkog, narodnog tijela. »Napredak«, iako je po svojoj misli potpuno i samo hrvatsko društvo, mora tek danas, poslije postojanja od nekoliko decenija, osvajat centar hrvatskog političkog, kulturnog narodnog tijela — hrvatski Zagreb. — Dok je u provinciji, osobito u Bosni i Hercegovini, njegova organizacija i društveni život na visokom stupnju, dok se tamo pokazuju lijepi rezultati: relativno velik broj članova (i to agilnih! Čak niti obični svatovi ne mogu proći, a da se ne prikuplja za »Napredak«! Ovo bi trebalo poslužiti kao primjer i u drugim krajevima!), dački domovi u Mostaru,

više ćemo posvetiti brige onomu, što se osobito osjeća kao velika praznina u našem pozivu. *Graditi dačke domove u mjestima, gdje postoje srednje i visoke škole!* A gdje postoji više srednjih škola nego u Zagrebu? U kojem još mjestu hrvatskom postoji visoka hrvatska škola osim u Zagrebu? A eto u Zagrebu nema »Napredak« nikakova doma ni za srednjoškolce niti za sveučilištarce! Zato je naša podružnica u Zagrebu odlučila pod svaku cijenu toj potrebi udovoljiti. Kupili smo prekrasno zemljište i preuzeli na sebe veliku ne samo moralnu nego i pravnu dužnost izgradnje i samoga doma. — Ta naša

Zgrada koja bi mogla postati Dački dom.

više ih u Sarajevu i Banjoj Luci, dotle u Zagrebu nema nikakvog doma, a broj članstva je, u odnosu prema broju stanovnika, minimalan.

Plod je to teškog političkog stanja Hrvata u doba osnutka »Napretka«. Hrvatski je narod tada bio državo-pravno i politički rascjepan. Prvi početci »Napretka« nikli su u krajnjim periferijskim dijelovima hrvatskog naroda. Za to se je tamo »Napredak« najprije i osamostalio i učvrstio. Odatle ta stanovita nelogičnost u razvitku »Napretka«, da tek danas mora osvajati hrvatski centar, gdje bi trebao imati svoje najjače uporište i najbolje razvijen društveni život.

Mi se međutim nadamo, da će se u današnjim poboljšanim prilikama, još tokom ove godine stvar i stanje »Napretka« u Zagrebu mnogo popraviti. Mi ćemo sve učiniti, a Zagreb će shvatiti naša nastojanja. Naj-

nastojanja pomaže i naša Središnjica u Sarajevu. Među ostalim donijela je zaključak na svojoj ovogodišnjoj glavnoj skupštini, da su sve podružnice i povjereništva dužni tokom ove godine održati tombolu, sabirnu akciju, zabavu ili slično u korist ovog našeg konvikta za sveučilištarce u Zagrebu.

Mi smo čvrsto uvjereni, da će bratske podružnice taj zaključak brzo i savjesno izvršiti. Zato smo danas svima poslali dopis, koji će sve podsjetiti na gornji zaključak, kako bi zajedničkim silama što prije započeli posao dovršili. Uvjereni smo konačno, da niti cijela hrvatska javnost niti pojedinci, osobito oni, koji imaju ne će niti ne mogu ostati indiferentni prema ovoj tako važnoj i po hrvatski narod korisnoj akciji. Nadamo se, da će svi pridonijeti svoj obol. I to odmah i brzo, po načelu, da dvaput daje, tko brzo daje.«

O IZGRADNJI NEUROLOŠKO-PSIHIJATRIČKE KLINIKE primili smo od g. dra Zlatka Kuntarića, odv. iz Zagreba, ove interesantne pojedinosti, koje donasmo u cijelosti:

Medicinski fakultet u Zagrebu raspolaže za gradnju kliničkih bolnica gradilištima zapadno i istočno od Vončinine ulice. Zapadni je brijeg širok i stoga sposoban za gradnju velikih kliničkih zgrada, dok je istočni brijeg — svojedobni poklon Nadbiskupske nadarbine, odnosno pok. nadbiskupa dra Bauera Medicinskom fakultetu — uzak, te nije moguće na njemu položiti veliku kliničku zgradu tako, da bi bolesničke sobe mogle gledati na jug. Gradilište je na najširem mjestu široko tek oko 100 metara.

Svojedobno je bio raspisan, na osnovu podataka profesora Medicinskoga fakulteta, međunarodni natječaj za regulatornu osnovu, po kojoj bi se imale smjestiti i graditi kliničke zgrade. Rezultat je toga natječaja bio taj, da je odlučeno, da se sve kliničke zgrade grade na zapadnom brijegu Vončinine ulice, u sklopu i jedinstvu, jer da takova gradnja odgovara svim modernim principima izgradnje bolničkih objekata. Zabačene su sve osnove, koje su predviđale bilo kakovu kliničku bolnicu na istočnome brijegu Vončinine ulice. Na tom se dijelu mogu graditi samo klinički paviljoni, manji instituti i upravne zgrade.

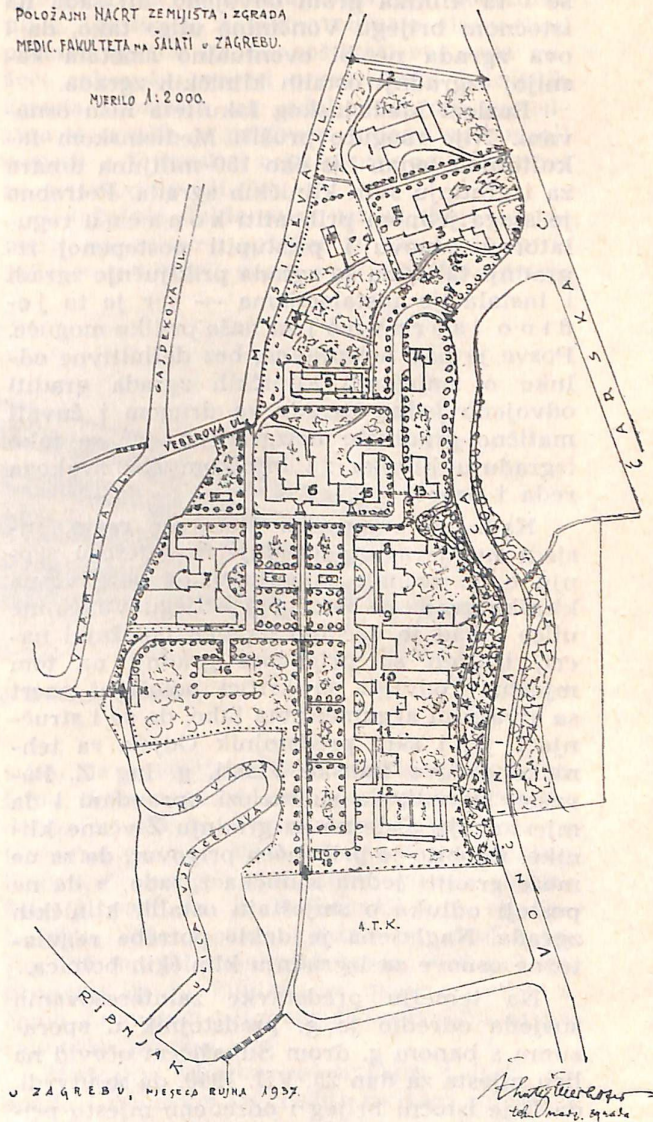
Kraj već postojećih zgrada, u koje su se smjestili razni instituti, pristupilo se nakon načelne odluke o regulatornoj osnovi, uvažujući rezultate međunarodnog natječaja, najprije izgradnji kliničke zgrade za dermatovenerologiju. Kada je ta zgrada bila dovršena, uvidjelo se, da su profesori Medicinskoga fakulteta dali veće podatke o potrebama klinika, nego što bi trebalo obzirom na naše prilike, pa da je i ta zgrada za Dermatovenerološku kliniku prevelika. Stoga su se u tu zgradu uselile najprije Dječja klinika, a po tom još i Klinika za bolesti uha, grla i nosa.

Godine 1932. započela je na tom zapadnom brijegu gradnja Ortopedske klinike, u koju se uselila i Zubna klinika. Ova klinička zgrada nije povezana sa ostalim kliničkim zgradama, niti je građena na osnovu rezultata međunarodnoga natječaja. Kod smještaja te zgrade pobijedilo je stanovište, da je fakultet dotiran za gradnju kliničke zgrade, pa treba novac utrošiti, ali se treba i sačuvati netaknuto matično gradilište, jer će se možda, kada se dobije novac za gradnju svih kliničkih zgrada, naći koje drugo riješenje za gradnju — možda u zajednici s

velikom bolnicom — a tada bi eventualno smetala već sagrađena zgrada Ortopedske klinike. Tako je već ova klinička zgrada izlučena iz sklopa budućih kliničkih zgrada. Da je smještaj ove kliničke zgrade pogrešan

POLOŽAJNI NACRT ZEMJIŠTA I ZGRADA
MEDIC. FAKULTETA NA ŠALATI U ZAGREBU.

MJERILO 1:2000.

Najbolji plan za izgradnju medicinskoga fakulteta na Širokom brijegu.

— priznaju sada i profesori Medicinskog fakulteta.

Godine 1940. osiguran je Medicinskom fakultetu za izgradnju daljnje kliničke zgrade iznos od oko Din 7,300.000.—. I što je naravno, pala je odluka, da se gradi najpotrebnija klinička zgrada: za živčane bolesti, odio za mirne i nemirne bolesnike.

Medicinski je fakultet — vođen istim razlozima, koji su isticali kod gradnje Ortopedske klinike; ma da je jasno, da je ova postavljena posve pogrešno — odlučio u mjesecu travnju o. g., da se Živčana klinika ne gradi u sklopu kliničkih zgrada, nego da se i ta klinika gradi odvojeno, ali sada na istočnom brijegu Vončinine ulice tako, da i ova zgrada ne bi eventualno smetala kasnijoj izgradnji ostalih kliničkih zgrada.

Razlozi Medicinskog fakulteta nisu osnovani. Nije moguće pružiti Medicinskom fakultetu u jedan čas oko 150 milijuna dinara za izgradnju svih kliničkih zgrada. Potrebno je stoga jednom prihvatiti konačnu regulatornu osnovu i pristupiti postepenoj izgradnji tako, da se zgrada priključuje zgradi i instalacije instalacijama — jer je to jedino ispravno i za naše prilike moguće. Posve je pak neispravno, bez definitivne odluke o smještaju kliničkih zgrada graditi odvojeno jednu zgradu za drugom i čuvati matično gradilište neizgrađeno, jer se tako izgrađuju klinika za klinikom bez svakoga reda i osnove.

Kada su stanovnici Voćarske ceste, susjedi namjeravane gradnje, u mjesecu srpnju o. g. saznali za odluku, da se Živčana klinika gradi na istočnom brijegu Vončinine ulice i kad je već bio izrađen položajni nacrt, iznijeli su prigovore gradnji na tom mjestu. Podvrgli su kritici položajni nacrt sa stvarnim argumentima tako, da su i stručnjaci, pa i sam predstojnik Odjela za tehničke radove Banske Vlasti, g. ing. Z. Pavušić, izjavili, da su razlozi opravdani i da mjesto nije podesno za gradnju Živčane klinike. Osobito je prihvaćen prigovor, da se ne može graditi jedna klinička zgrada, a da ne postoji odluka o smještaju ostalih kliničkih zgrada. Naglašena je dakle potreba regulatorne osnove za izgradnju kliničkih bolnica.

Na temelju predstavke zainteresovanih susjeda odredio je g. predstojnik u sporazumu s banom g. drom Šubašićem očevid na licu mjesta za dan 25. VII. 1940. da se utvrdi, da li je istočni brijeg i određeno mjesto prikladno za gradnju Živčane klinike.

Na tom su očevidu bili prisutni pozvani: izaslanik Nadbiskupskog duhovnog stola, izaslanici regulatornog i građevinskog odsjeka Gradskog načelstva, Inženjerske komore, Društva inženjera i arhitekata i Kluba arhitekata.

Nadbiskupski se duhovni stol po svome izaslaniku protivio izgradnji Živčane klinike na tom mjestu, jer da bi ova klinika bila preblizu Nadb. dječjačkoj gimnaziji i sjemeništu, što nije u skladu sa odgojnim nače-

lima. Izrazio je nadu, da će Medicinski fakultet uvažiti ovaj prigovor Nadb. duhovnog stola i da ne će graditi na tome mjestu Živčanu kliniku već i obzirom na to, što je to zemljište poklonio pok. nadbiskup dr. Bauer.

Svi ostali izaslanici, inženjeri i arhitekti — a da na njih nije utjecao nijedan interesent susjed — izjavili su, da je ovo mjesto sasvim nepodesno za izgradnju Živčane klinike, jer da je suviše izloženo.

Izaslanik Rektorata — nakon što je projektant dao izjavu, da se promjena nacrtu može izvršiti u roku od 10 dana — pristaje, da se Klinika za živčane bolesti gradi na mjestu, koje je najprije izabrao g. prof. dr. R. Z. Lopašić, predstojnik Živčane klinike, a u sklopu ostalih kliničkih zgrada i na mjestu određenom međunarodnim natjecanjem; dakle na zapadnom brijegu Vončinine ulice. Toj se izjavi priključuju — uz stanovite ograde — i dekan Medicinskog fakulteta i prof. g. dr. R. Z. Lopašić.

Izaslanici sveučilišnih vlasti — sve sami profesori Medicinskog fakulteta — priznaju time, da ovo mjesto na istočnom brijegu Vončinine ulice nije jedino i isključivo podesno za gradnju Živčane klinike, a svi stručnjaci suglasno iskazuju, da je to mjesto posve nepodesno za tu gradnju.

Stoga odlučuje Banska Vlast banovine Hrvatske svojim riješenjem od 30. VII. 1940. broj 32.412/VIII. 1940., da se Klinika za živčane bolesti ne će graditi na istočnom brijegu Vončinine ulice, jer da je to mjesto nepodesno, nego će se graditi na zapadnom brijegu, gdje je predviđena gradnja i po međunarodnom natječaju.

Ova je odluka Banske Vlasti pala jedino i isključivo na temelju stvarnih i stručnih razloga. Isključena je bila svaka politička ili lična intervencija.

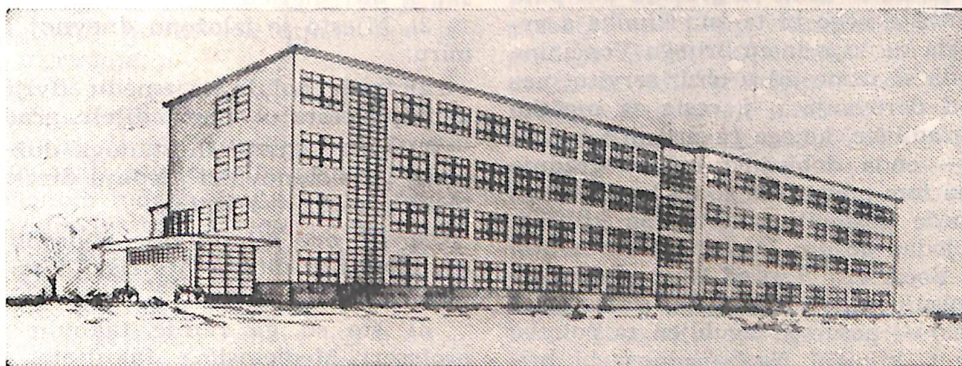
Na južnom je obronku zapadnoga brijega Vončinine ulice, na nekretninama, koje su vlasništvo Gradske općine, sagradio Akademski Tenis Klub (ATK) svoje igralište sa tribinama. Zemljište je uzeo u zakup od Gradske općine. S matičnim gradilištem za gradnju kliničkih zgrada graniče mjestimice — makar i dosta podaleko — i vile u Novakovoj ulici, od kojih se nekoje natječu po svojoj veličini i sa kliničkim zgradama.

Iz privatnih informacija proizlazi, da su ATK kao i nekoji interesenti iz Novakove ulice tada poduzeli korake, da se Živčana klinika ne gradi na zapadnom brijegu Vončinine ulice, gdje su odredili stručnjaci već u međunarodnom natječaju, nego da se gradi na istočnom brijegu Vončinine ulice na

mjestu, koje su strani i domaći stručnjaci proglasili posve neprikladnim za gradnju kliničke zgrade.

ATK nema prava iznositi svoje posebne razloge protiv gradnje ove kliničke zgrade, jer će tenisko igralište svakako jedamput seliti odanle — a za privremenu korist jednoga društva ne može se prekršiti toliko zdravih načela. Vlasnici vila u Novakovoj ulici ne mogu stavljati prigovore protiv gradnje, jer su znali prije kupnje svojih gradilišta, da će doći na to mjesto Živčana klinika. Stanovi pak u tim vilama nalaze se većinom ispod razine Živčane klinike, te je uz malu volju lako moguće sadnjom perivoja onemogućiti svaki pogled na te zgrade (što nije moguće kod vila u Voćarskoj cesti).

Projekt novogradnje živčane klinike.

Sazvana je nova anketa kod Banske Vlasti, na koju su bili pozvani delegati ustanova, koji su već na očevidu od 25. VII. 1940. dali svoje mišljenje, da mjesto na istočnom brijegu Vončinine ulice nije podesno za gradnju Živčane klinike. Međutim su sada pojedine ustanove i pojedini delegati promijenili svoje mišljenje u pogledu smještaja Živčane klinike i iskazali na ovoj anketi, da bi bilo podesno mjesto za gradnju te klinike na istočnom brijegu Vončinine ulice. Time su oni desavuirali ne samo međunarodne stručnjake, nego i same sebe. Ostalo je neriješeno, koji su stvarni razlozi iskrsnuli od 25. VII. 1940. za ovakovu promjenu stručnoga mišljenja!

Predstojnik za tehničke radove g. ing. Z. Pavešić izjavio se — a to je jedino i ispravno — za zatvorenu osnovu gradnje kliničkih bolnica, dakle za gradnju svih kliničkih zgrada u jednom sklopu na zapadnom brijegu Vončinine ulice; stručnjaci i ustanove — u koliko su promijenili svoje mišljenje — nijesu mogli navesti nikakove *nove stvarne i stručne razloge*, koji bi nastupili u međuvremenu

od 25. VII. t. g., a kojima bi opravdali promjenu svoga stručnoga stanovišta — pa je ipak u štampi izašla obavijest, o kojoj još doduše nijesu obavješteni interesenti — da je ban g. dr. Šubašić promijenio ranije rješenje Banske Vlasti i odredio, da se Živčana klinika gradi na istočnom brijegu Vončinine ulice. Ujedno je navodno odlučio, da se kod postave zgrade imadu poštivati svi sada *važeci zakonski propisi* o smještaju kliničkih zgrada, obzirom na udaljenost od susjedstva tj. uvažio je prigovor, kojega su iznijeli susjedi u Voćarskoj cesti protiv prvog osnovi za smještaj te klinike.

Uvažujući dakle ovaj razlog, koji se temelji na zakonu, arbiter je de facto promijenio položajni nacrt ove kliničke zgrade

tako, da pročelje zgrade imade gledati na istok, a bolesničke sobe na zapad. Time je došao u sukob s glavnim zahtjevima za ispravnu postavu kliničke zgrade za živčane bolesti, osobito sa zahtjevom, kojega naglašava g. prof. dr. R. Z. Lopašić t. j. da bolesničke sobe moraju gledati na grad i na jug, što mu je projektant uvažio kod prvoga projekta za tu kliniku na ovom mjestu, a čemu su susjedi prigovarali pozivajući se na zakonske propise.

Međutim Klinika za živčane bolesti ne spada i ne može se graditi na tom mjestu i iz ovih razloga:

I. jer ne predleži regulatorna osnova za gradnju kliničkih zgrada na istočnom brijegu Vončinine ulice.

Nakon međunarodnog natječaja usvojena je u principu regulatorna osnova za gradnju kliničkih zgrada, po kojoj se kliničke zgrade imadu graditi u međusobnom sklopu na zapadnom brijegu. Istočni brijeg nije povučen u tu regulatornu osnovu (kao na pr. u prvim nacrtima prije međunarodnog natječaja), jer je nepodesan za gradnju velikih kliničkih

zgrada, pa je rezerviran za kliničke paviljone, manje institute i upravne zgrade. O smještaju tih zgrada imalo bi se odlučiti tek nakon dovršenja svih kliničkih zgrada. Stoga i nema regulatorne osnove za istočni brijeg Vončinine ulice.

Na tom brijegu imade Medicinski fakultet od poklona pok. nadbiskupa dra Bauera oko 5 jutara zemljišta. Skoro polovica ovoga gradilišta u sadanjem stanju nije uopće sposobno ni za kakovu gradnju, dok se ne dokupi oko 2 jutra zemljišta od susjeda, koja su već rezervirana za kupnju.

Stoga se Živčana klinika ima graditi na slobodnom zemljištu između Vončinine i Voćarske ceste i to pročeljem na Voćarsku cestu. Obzirom na takav smještaj ove klinike potrebno je, da se uzme za gradnju dva puta veće gradilište nego bi ta ista klinika s vrtom trebala na zapadnom brijegu Vončinine ulice. Kada se uzme još u obzir servitut naložen kod darovanja t. j. cesta za pješake kroz to gradilište, kojega će susjedi i sudom braniti — onda dobivamo uslijed gradnje klinike na tom mjestu, da se na kojih sedam jutara može postaviti samo jedna klinička zgrada i jedan do dva instituta! Sav zaštitni pojas na Voćarskoj cesti od 20 m. dubine — koji propisuju zakonski propisi, a koje je g. ban uvažio — posve je izgubljen za potrebe sveučilišnih klinika! Na zapadnom bi brijegu otpala dužnost održavanja tog zaštitnog pojasa, jer su već same zgrade smještene u sredini matičnog zemljišta — puno udaljenije od susjeda nego 20 metara.

Ne gradi se jedna klinička zgrada bez regulatorne osnove za cijelo zemljište, a napose se ne može graditi klinička zgrada na takovom mjestu, gdje se onda onemogućuje izgradnja svih još potrebnih manjih instituta, paviljona i t. d.

Nije uopće ispravan put Medicinskog fakulteta, da bez opće i posebne regulatorne osnove za gradnju klinika, koja bi odgovarala našim potrebama i mogućnostima, gradi kliniku za klinikom, ortopedsku, pa živčanu. a tako možda i ostale, a da se matično gradilište, koje je određeno za gradnju tih klinika uopće ne načme.

Kod svega toga upada u oči, da Medicinski fakultet nije nikada zatražio mišljenje Tehničkog fakulteta ili barem arhitekata profesora gg. Kliske i Gabrića, koji rade već preko 20 godina na pitanju smještaja naših kliničkih zgrada!

II. jer se protivni načelima za gradnju kliničkih bolnica.

1). Sve kliničke zgrade imadu stajati u jednome sklopu, a gradnjom jedne kliničke

zgrade izvan toga sklopa krši se to načelo, koje je usvojeno za gradnju svih velikih modernih kliničkih bolnica i to s razloga, što se razbija:

a). zatvorena osnova spoja svih kliničkih zgrada među sobom, kao najbitnije potrebe ekonomske i zdravstvene saradnje; izrabljivanja zajedničke centralizacije pogona, instalacije, uzdržavanja itd., koja se želi postići kod velikih bolničkih izgradnja, kako je to predviđeno kod svih dosadanih projekata;

b). ispravno riješenje saobraćaja između kliničkih zgrada, a napose centralizacije tim više, što će uz živčanu kliniku biti hidro-, elektro- i ostale terapije za sve kliničke bolnice, pa će se pacijenti morati prevažati kroz prometne ceste, što nije praktično, ekonomski, a niti higijenski.

2). Mjesto je izloženo dnevnoj buci i nemiru:

a). radi položaja između dviju najprometnijih cesta u onome dijelu grada;

b). radi izgrađenih stanova duž Voćarske ceste, gdje stanovnici gledaju direktno u kliničke prostorije i vrtove.

3). Da ovo mjesto nije podesno za gradnju Živčane klinike proizlazi i iz slijedećih okolnosti:

a). što su ga ranije takovim proglasili profesori Medicinskog fakulteta. (Kada je generalna regulatorna osnova za grad Zagreb predvidila, da se zemljište Medicinskog fakulteta uz Voćarsku cestu može izgraditi vilama, tada je Medicinski fakultet uložio protiv toga projekta žalbu, jer da to mjesto treba za gradnju mnogo manjeg Radiuminstituta i eventualno Ginekološke klinike i da nema drugoga mjesta za izgradnju tih kliničkih bolnica. Ako se sada na tome mjestu izgradi Živčana klinika, znači da za Radium institut i Ginekološku kliniku nema uopće više mjesta u sklopu kliničkih bolnica!);

b). što je predstojnik Klinike za živčane bolesti g. prof. dr. R. Z. Lopašić u prvom redu izabrao mjesto za gradnju Živčane klinike na zapadnom brijegu Vončinine ulice;

c). što su domaći i strani stručnjaci prigodom međunarodnog natječaja zabacili to mjesto kao podesno za gradnju velikih kliničkih zgrada uopće;

d). što su stručnjaci na očevidu od 25. VII. t. g. bez ikakove sugestije dali svoje stručno mišljenje, da je to mjesto potpuno nepodesno za gradnju Živčane klinike.

III. iz financijskih razloga.

1). Gradnja Živčane klinike izvan sklopa ostalih kliničkih zgrada, prema predraču-

nima stručnjaka, stoji više za kojih 3.000.000 Din, jer se u nju moraju smjestiti samostalno uređaji kao na pr. kuhinja, praona centralno grijanje i t. d., dok bi sve to inače, kada bi se sve klinike gradile u jednom sklopu, bilo centralizirano. Kod postupene gradnje klinika izvršile bi se instalacije u pojedinoj zgradi, a na koncu, kada bi bile sve klinike gotove, te bi se instalacije centralizirale uz minimalni trošak.

2). Ove odjelite instalacije za ovu kliniku iziskuju godišnje veći izdatak za uzdržavanje, potrošnju, poslugu i t. d. i to prema sadašnjem predračunu oko 300.000 Din godišnje, što otpada kod jedinstveno građenih kliničkih zgrada.

3). K tome dolazi još i posebni trošak za uređenje cesta, pristupa i t. d. za tu jednu kliničku zgradu, što bi sve otpalo kod jedinstvene izgradnje.

4). Kako će uz ovu kliniku biti hidro-, elektro- i druge terapije, to će se bolesnici voziti onamo iz drugih kliničkih zgrada, što ne će odgovarati higijenskim propisima, pa će se vremenom morati pristupiti ili izgradnji mosta između dva brijega, — ma da je to zabačeno kod međunarodnog natječaja — ili će se iste te terapije morati provesti i u sklopu matičnih kliničkih zgrada.

5). Prednost prijašnje osnove leži u tome, što se moglo pristupiti gradnji zgrada postepeno, ali ipak povezano u jednu cjelinu za sav ekonomski i zdravstveni rad klinike. To je danas cilj svake valjane organizacije i napretka, a sve uz isti trošak za ceste i instalacije centralno izvedene za sve zgrade!

IV. iz pedagoških načela:

jer se u neposrednoj blizini nalazi Nadbiskupska gimnazija spojena sa Dječaćkim sjemeništem — u koju dolazi godišnje oko 500 naše ponajbolje hrvatske seljačke djece, koja se po svršenim naukama tek u neznatnom dijelu posvećuje svećeničkome zvanju — pa se gradnja ove klinike na tom mjestu protiv naučnom načelu, da se pokraj odgojnih zavoda i škola ne smiju graditi bolnice, a osobito ne klinike za živčane bolesti, pa ni ludnice!

Već predleže izjave uvaženih pedagoga svjetskoga glasa (pa i stranih), koji tu gradnju osuđuju u načelu. Mišljenja se slažu s pedagoškim načelima, prema kojima bi to bio *kulturni škandal*. Upozoruje se na činjenicu, da je oko 60 posto živčanih bolesnika ujedno seksualno nastrano, te bi mladež iz toga srednjoškolskoga zavoda često imala prilike, da već u vrtu oko živčane klinike vidi mnoge neodgojne prizore.

Konstatirati treba i slijedeće činjenice:

1). Zemljište je poklonio pok. nadbiskup dr. Bauer. Nije znak zahvalnosti, ako se pokraj njegovoga životnog djela postavlja protivno zdravim načelima — Živčana klinika. Pok. nadb. Bauer energično je ustao protiv gradnje tuberkulozne bolnice na Bijeničkoj cesti. A što se tiče gradnje Živčane klinike, zar nema 500 đaka pravo — koje se traži za živčane bolesnike — da i oni gledaju svježe na jug i grad Zagreb, a ne da gledaju samo preko ove klinike, koja je u jednom dijelu k tome još i ludnica?

2). Predleži službena izjava Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, koji se iz tih razloga protivni gradnji te klinike na tome mjestu.

3). Na konferenciji je na Banskoj Vlasti izneseno, da preuzv. g. dr. A. Stepinac, zagrebački nadbiskup, lično nema ništa protiv gradnje Živčane klinike na tom mjestu, ali da ne će ništa promijeniti radi ove klinike u životu đaka svoje gimnazije. Držim, da je ta izjava preuzv. g. nadbiskupa posve krivo reproducirana, ako se njom želi dokazati, da implicite daje dozvolu za gradnju te klinike na tome mjestu. Tom je izjavom dovoljno označen naum gradnje klinike na tome mjestu, gdje će na distanciji od nekoliko metara s jedne strane jaukati siromasi, duševno bolesni, a s druge strane će se veselo igrati naša omladina! Tko bolje promotri ovu izjavu, mora doći do zaključka, da se ne mogu ukloniti gimnazija i sjemenište, već samo Živčana klinika.

4). *Gradnju izvodi Banska Vlast banovine Hrvatske, dakle naše najviše političko tijelo, te Hrvatsko sveučilište, dakle naša najviša naučna i kulturna institucija, pa je stoga isključeno, da će oni u našoj kulturnoj sredini graditi na tome mjestu Kliniku za živčane bolesti, protivno u nauci prizatom pedagoškom načelu, na štetu ugleda nauke i na osudu naših pokoljenja.*

5). Banska Vlast je u svom već citiranom riješenju od 30. VII. 1940. u cijelosti uvažila ovaj prigovor, pa je što više tražila od Nadb. duhovnog stola pristanak za gradnju Živčane klinike i na zapadnom brijegu Vončinine ulice.

Kod vraćanja na gradnju Živčane klinike na istočni brijeg Vončinine ulice, pokušava se otupiti ovaj prigovor time, da se projektira gradnja Đačkog doma na najsjevernijem dijelu istočnoga brijega Vončinine ulice i tako ublaži blizina Živčane klinike ovom odgojnom zavodu.

Na taj pokušaj treba odgovoriti:

a). Veliko je pitanje, da li će se i kada će se uopće Đački dom graditi. Sve dok se

ne izgradi, sve dotle će biti Živčana klinika u neposrednoj blizini ovog odgojnog zavoda.

b). Tvrdim, da se na tom mjestu i ne će graditi Đački dom. Razlozi su posve jasni:

aa). Gradilište, koje ostaje iza gradnje Živčane klinike na sjevernoj strani, vrlo je maleno, a da bi se na njemu mogla graditi jedna velika zgrada, kao što je Đački dom.

bb). Kad se eventualno bude stavila na dnevni red gradnja Đačkog doma, tada će se s pravom svi dignuti protiv toga, da se tik uz Živčanu kliniku gradi Đački dom.

cc). Pogotovo će se tada zagovarati gradnja Đačkoga doma na južnoj strani, gdje je bila i do sada projektirana, iz razloga, što će se ondje kupnjom od oko 2 jutra susjednoga zemljišta dobiti prostrano gradilište i park Đačkoga doma. Na tom se mjestu ne će i ne može graditi Institut za lupus, kako to sada iznose. Ne možda radi toga, što je g. dekan javno izjavio susjedima na anketi od 25. VII. 1940., da uopće otpada gradnja toga paviljona na tome mjestu — jer da klinika za lupus uopće ne spada u naseljene predjele, nego samo izvan njih, — nego i radi toga, što Gradska općina ne će moći dozvoliti, da dvijema srednjoškolskim zgradama, koje dolaze na južni obronak toga istočnoga brijega, bude u neposrednoj blizini klinička zgrada za lupus.

Nije teško predvidjeti, da će se Đački dom graditi na južnoj strani istočnoga brijega, a na sjevernoj strani Klinika za lupus ili pak ništa!

Znači, da će prema Nadbiskupskoj gimnaziji ostati stalno Živčana klinika, a možda još k tome i manja zgrada instituta za lupus.

Prema tome nije nikako obeskrjepljen prigovor ovoj gradnji na ovom mjestu iz pedagoških načela.

V. iz higijenskih razloga:

jer je mjesto potpuno nemirno uslijed toga:

1). što se nalazi između dviju prometnih cesta, koje vode s istočnoga dijela grada Zagreba na Mirogoj;

2). što bolničke prostorije gledaju u privatne kuće, dakle bolesnici promatraju druge ljude;

3). što susjedi-privatnici stalno promatraju bolesnike u njihovim sobama i vrtu.

VI. iz socijalnih razloga:

Stanovnici Voćarske ceste nijesu prije gradnje svojih kuća znali, da će se na tome mjestu graditi Živčana klinika, jer je drugo mjesto već bilo odlučeno, pa je Medicinski fakultet tvrdio još prošle godine u žalbi protiv generalne regulatorne osnove grada Zagreba, da će na ovome mjestu doći na pr.

paviljon za rak, odnosno radioterapiju. S druge strane prema građevnom redu nije dozvoljeno na ovome mjestu graditi zgrade veće od jednokatnice, pa je radi toga i Gradsko načelstvo onemogućilo prenos Meštrovićevog paviljona na susjedne parcele Društva hrv. umjetnika; odbilo molbu za gradnju sanatorija i t. d. Stoga nije pravo, ni socijalno, onemogućiti ovim ljudima život u njihovim kućama.

Iz ovoga je svega dakle vidljivo, da postoje veliki stvarni razlozi, koji govore protiv gradnje Živčane klinike na istočnome brijegu Vončinine ulice.

Nijedan od ovih razloga ne govori protiv gradnje klinike na zapadnome brijegu Vončinine ulice:

1). Načelnom odobrenom regulatornom osnovom za gradnju kliničkih zgrada određen je smještaj ove klinike na zapadnome brijegu Vončinine ulice.

2). Kliničke zgrade su u jednom sklopu; moguća je centralizacija svih pogona i instalacija, te uzdržavanja; ispravno je riješen i saobraćaj između kliničkih zgrada.

3). Gradnja je jeftinija za 3,000.000 Din; izdržavanje godišnje za 300.000 Din; nema novih troškova podizanja i uzdržavanja cesta. Gradnja se može provesti postepeno, dakle prema našim prilikama.

4.) Nije blizu nikakav odgojni zavod.

5). Mjesto idealno, jer je daleko od cesta i prometa, daleko od pojedinih zgrada, dobar pogled na grad i prirodu.

6). Nije blizu stanbenih zgrada i može se provesti potpuno odijeljenje od najbližih stanova, koji su još uvijek više udaljeni, nego li su najudaljeniji susjedi u Voćarskoj cesti.

Kada se sve ovo pregleda, onda se dolazi do zaključka, da su svi stvarni interesi zapostavljeni pred posebnim interesima, kao na pr. ATK-a., koji i onako nije tamo trajno. Ne smije se zaboraviti, da će se kasnije pokazivati na ovu zgradu kao primjer, kako se zgrade ne smiju graditi i pri tome će se uvijek tvrditi, da se stvarni razlozi, a namose pedagoški razlog u korist hrvatske seljačke djece i katoličke Crkve žrtvovao u korist na pr. gospodskoga tenis-igrališta.

Nema se namjera sugerirati mjesto, gdje da se postavi Živčana i psihijatrička klinika, ali bi svakako bilo daleko ispravnije mjesto na zapadnom brijegu Vončinine ulice, a možda bi bilo najpametnije nabaviti posebno gradilište malo podalje na sjever, prema Mirogoju, a još uvijek u neposrednoj blizini fakulteta.

NOVA ZGRADA TEHNIČKOG FAKULTETA NA CIGLANI. Nakon prve osnovne inicijative pok. kanonika dra Jurja Žerjavića i Društva hrvatskih inženjera i arhitekata, te bivše Zemaljske vlade za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, pristupilo se 1919. osnivanju Visoke tehničke škole u Zagrebu, kod potpuno skučenih materijalnih sredstava i prostorija. Sve su prostorije kasnjeg Tehničkog fakulteta bile smještene u zgradama drugih škola i zavoda. S velikom požrtvovnošću profesora toga fakulteta, a i saradnjom hrvatske privrede, mogao se Teh-

građevinski, kulturno-tehnički i geodetski, te rudarsko-metalurški.

U staroj zgradi u Klaićevoj ulici ostaju još tri odsjeka: strojarski, elektrotehnički i brodograđevinski. Iseljenjem četiri dosadašnja odsjeka u novu zgradu dobit će studenti ovih triju odsjeka, koji ostaju u staroj zgradi, mnogo mjesta, pa će se rad, koji je do sada bio veoma skučen, moći mnogo bolje obavljati.

U zgradi na Marulićevom trgu ostat će kemički odsjek tehničkog fakulteta. Svi ovi odsjeci, koji ostaju u starim zgradama, pre-

Nova zgrada tehničkog fakulteta.

nički fakultet razvijati, održati i boriti protiv čestih ukidanja sa strane centralističkih vlada u Beogradu. Već svojim održanjem i dosadanjim razvitkom pokazao je fakultet potrebu opstanka, jer je do sada odgojio i dao gotovo svu mlađu inženjersku generaciju po raznim zvanjima privatne, državne i samoupravne tehničke službe.

Tehnički fakultet pohađa nakon osnutka Banovine Hrvatske veliki broj đaka, koji doseže i 1.300, ne računajući amo oko 200 apsolviranih. Znak je, da se sada, kada se Banovina Hrvatska može samostalnije razvijati, te pristupiti velikim javnim radovima, uviđa potreba većega broja mladih domaćih inženjera, koji će naći egzistenciju bilo u industrijskoj privredi bilo u državnoj ili samoupravnoj službi. Konačno nakon dugih peripetija, došao je Tehnički fakultet u Zagrebu do svoje prve reprezentativne velike zgrade. Ova je zgrada dovršena i u nju su se uselila četiri odsjeka i to: arhitektonski,

selit će se u drugu veliku zgradu fakulteta, koja će biti započeta kao druga etapa potpune izgradnje zagrebačkog tehničkog fakulteta.

Nova zgrada tehničkog fakulteta, koja je sada dovršena, smještena je na zemljištu bivše Ciglane, koje je besplatno ustupila općina grada Zagreba. Zgrada imade oko 12.000 km² površine, računajući šest etaža đачkog trakta i pet etaža profesorskog trakta. Ukupni troškovi za gradnju, instalacije i unutarne uređenje iznosili su 19 milijuna i 500 hiljada dinara. Država je stavila na raspolaganje iz prvog sveučilišnog zajma 17 milijuna i 500 hiljada za građevinski dio, a iz drugog sveučilišnog zajma 2.000.000 dinara za nutarnje uređenje.

Po samoj arhitekturi i izvedbi zgrada vidi se da je konstruktivno podijeljena na đачki i profesorski trakt. Ova podjela uslijedila je najviše iz ekonomskih razloga t. j. radi uštede na gorivu, svjetlu i vodi za vrijeme praznika

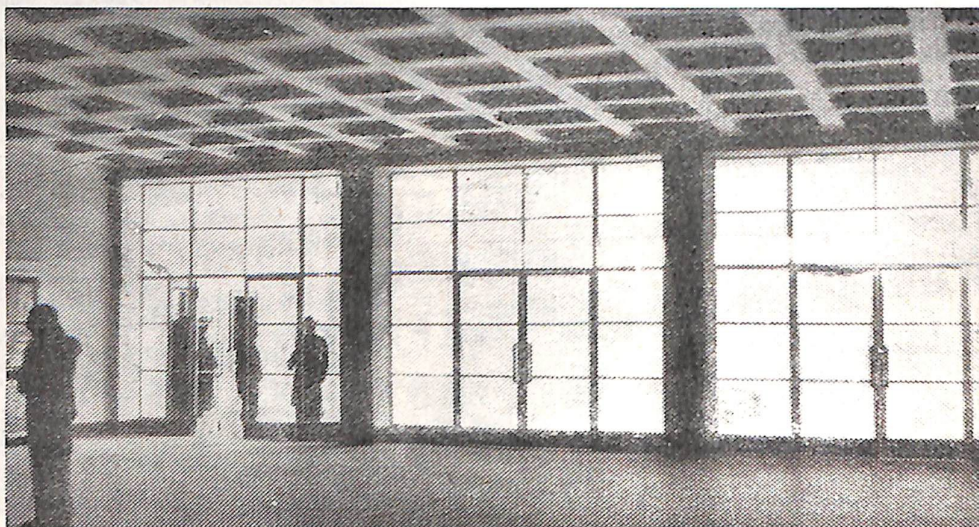

kad prestaje obuka, a iz razloga nesmetanoga rada profesora i daka.

U podrumu koji se ni po čemu ne razlikuje od ostalih spratova smješteni su zavodi za geodeziju i zavod za vodograđevine s radionicama i privremeni zavod za tehniku tekstila. U podrumu se nalaze i prostorije za Udruženje slušača tehničkog fakulteta i to čitaonica, klupske sobe, predavaonica i litografija. Na desnoj strani nalazi se nekoliko stanova za podvornike tehnički i higijenski na punoj visini.

U prizemlju upada u oči golemi vestibil, gotovo sav izveden u staklu, prostran i zra-

Gornji spratovi sadržavaju prostrane zračne i svijetle dvorane za crtaonice i zbirke modela i aparata. U svakome kutu smještene su dvije predavaonice providene industrijskom strujom, vodom i projekcionim aparatima. U otvorenim prostorijama širokih i svijetlih hodnika smješteni su posebni ormarići za garderobe studenata, u kojima svaki student može spremiti svoje odijelo i potrebne predmete. Nad profesorskim trakom nalazi se velika terasa za studij čaka za lijepog vremena, sa koje se pruža veoma lijepi pogled na sve strane grada Zagreba i okolice. Svaka profesorska soba imade pri-

Vestibil nove zgrade tehničkog fakulteta.

čan, s vrlo lijepim pogledom na susjednu gimnazijsku zgradu.

Prostrana je i đačka aula, koja će služiti u izložbene svrhe, ukusno su uređene dekanatske prostorije i vijećnice, a pogotovo impozantan dojam čini đačka knjižnica i čitaonica. U čitaonici može da sjedi do 150 slušača, što je za prilike naših studenata u zimskoj sezoni od velike važnosti. Knjižnica broji oko 15 hiljada knjiga.

U produženom traktu prizemlja nalazi se velika predavaonica sa 450 sjedala i mjesta, oko tri puta veća po broju mjesta od dvorane Pučkog sveučilišta. Velika predavaonica ima zaseban ulaz s Klaićeve ulice, kako bi služila i za predavanja za vanjsku publiku. Providena je projekcionim aparatima i tonfilmskom aparaturom. Podalje glavne predavaonice nalazi se đački buffet sa zasebnom kuhinjom, kako bi se đaci pogotovu za hladnog vremena mogli čim više zadržavati na radu u zgradi.

ključak na centralno grijanje, rasvjetu, industrijsku struju, vodu, telefon i centralnu antenu. Kućna telefonska centrala broji 90 brojeva s četiri gradske linije.

Sastav nacрта i vodstvo gradnje imao je u rukama građevni odbor profesora ovoga fakulteta, koji je besplatno vršio svoju funkciju s velikom požrtvovnošću, tako da je ova velika zgrada u roku od dvije godine — a to je velika rijetkost za državne zgrade — potpuno dovršena. Tehnički je odjel Banovine Hrvatske veoma mnogo doprinjeo, da se je ova velika zgrada u tako kratkom vremenu mogla dovršiti.

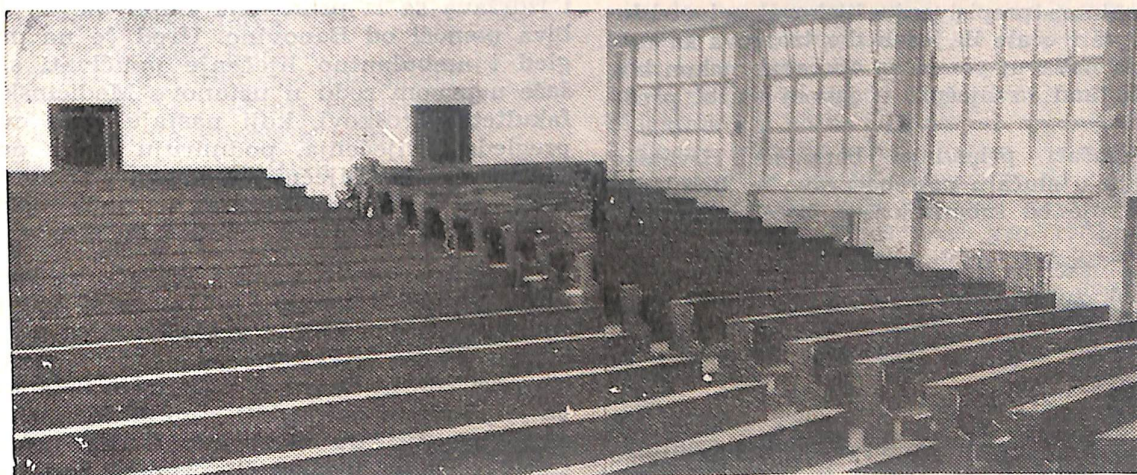
Najveću zaslugu da je izvedena ova monumentalna zgrada imade pokojni profesor Miroslav Plohl, kojemu je dugim nastojanjem i trudom uspjelo, da i zagrebačko Sveučilište dobije u formi prvog sveučilišnog zajma od 25.000.000 dinara mogućnost izgradnje tehničkog i veterinarskog fakulteta. Profesor Plohl poznat je i kao začetnik i orga-

nizator elektrifikacije Banovine Hrvatske, pogotovo elektrifikacije sela. Na njegovim čvrstim osnovama razvija se rad na elektrifikaciji, koji je već poprimio veoma širok opseg.

Može se reći, da tehnički fakultet tek ovom zgradom dobiva mogućnost pravog razvoja, koji mu prije skućene prostorije i skućena sredstva nisu dozvoljavala. Sada će se moći razviti intenzivnija veza i rad između narodnih potreba i fakulteta, koji će rad biti od velike općenite koristi. Mogu se u tome smislu spomenuti radovi na melioracijama tla i komasacijama zemljišta, na regulacijama rijeka i podvodnih polja, nadalje

Treća zgrada izgradila bi se na zemljištu bivše Sokolane tako da bi sve tri velike zgrade fakulteta sačinjavale jednu konstruktivnu i arhitektonsku cjelinu. Na zemljištu sadanjeg ubojnog slagališta smjestili bi se zavodi, koji trebaju zasebne paviljone, kao primjerice laboratorij za strojarstvo, laboratorij za avijaciju i automobilizam, elektrotehnički laboratorij, laboratorij za prenos električne energije i visoke napone, laboratorij za slabu struju (žična i bežična telefonija i telegrafija i televizija) i slični zavodi. Zavod za vodograđevine imao bi se smjestiti u savezu sa banovinskim zavodom na

Predavaonica u novoj zgradi tehničkog fakulteta.

veliki radovi na elektrifikaciji Banovine Hrvatske, iskorišćavanje vodenih snaga, poboljšanje izgradnje putova i cesta, kućna i industrijska tehnika tekstila, jači razvitak domaćeg rudarstva, kemijske industrije, brodarstva i tolikih drugih raznih privrednih grana, koje su u uskoj vezi sa razvojem tehnike.

Naskoro će započeti izgradnja laboratorijskih zgrada u dvorištu prve nove zgrade fakulteta, za koju je gradnju osiguran kredit od 5,000.000 dinara i u koju imaju da se smjeste laboratoriji strojarstva. Sastavljeni su i svi nacrti za izgradnju druge nove zgrade fakulteta do prve zgrade u koju dolaze odjeli strojarski, elektrotehnički i brodograđevni sa velikim brojem zavoda i laboratorija. Fakultet goji nadu da će se naći naskoro i za tu zgradu finansijskih sredstava, jer naši mjerodavni faktori pokazuju veliko razumijevanje za napredak i razvoj tehnike kod nas a prema tome i što plodniji razvitak tehničkog fakulteta u Zagrebu.

Savi kraj Savskog mosta, a zavod za brodogradnju na ogranku Save kod Kulmerovih livada.

SVRŠENI UČENICI SREDNJIH TEHNIČKIH ŠKOLA BANOVINE HRVATSKE MOGU SE UPISATI NA TEHNIČKI FAKULTET U ZAGREBU. Kraljevski namjesnici na prijedlog bana dra Šubašića propisali su uredbu o upisu svršenih učenika srednjih tehničkih škola na zagrebački tehnički fakultet. Ta uredba glasi:

Izuzetno od § 32 zakona o univerzitetima mogu se za redovite slušače na zagrebačkom Tehničkom fakultetu upisati svršeni učenici srednjih tehničkih škola sa područja banovine Hrvatske, i to samo na odgovarajuće odsjeke, koje su učili na srednjoj tehničkoj školi.

Banskom naredbom propisat će se uvjeti za polaganje prijamnoga ispita takvih lica.

NOVA NAREDBA O SOCIJALNOJ I ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI SLUŠAČA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA. Ban banovine Hrvatske propisao je Naredbu o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveučilišta i visokih škola. Prema toj naredbi slušači sveučilišta i visokih škola u banovini Hrvatskoj imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, koja obuhvaća besplatni liječnički pregled i liječenje u slučaju bolesti; bolničko liječenje u javnim bolnicama i bolnicama s pravom javnosti u trajanju od 30 dana, a u najnižem opskrbnom razredu; liječenje u zavodima za fizikalnu terapiju, u kupalištima i klimatskim mjestima; besplatne lijekove, koji se prepisuju po odredbama Uredbe o racionalnom prepisivanju lijekova, ortopedske sprave i očale ili jedan dio troškova za njihovu nabavu; pomoć za oporavak nakon bolesti, kad to liječnik u javnoj službi predloži.

Slušači pripadnici banovine Hrvatske imaju u slučaju potrebe pravo na besplatno liječenje od tuberkuloze u liječilištima Banovine.

Slušači, za koje se utvrdi da su siromašni, a pokazuju uspjeh u nauci, mogu dobiti pomoć: za hranu u menzama; za odijelo, rublje i obuću; za stan u đačkim domovima ili drugdje.

Slušači, koji primaju pomoći iz ovog člana potpisuju izjavu, da tu pomoć smatraju zajmom, koji će vratiti u obrocima, čim po svršenim naukama počnu privređivati; budu u mogućnosti da ga odplaćuju.

Na zdravstvenu i socijalnu zaštitu imaju prava i apsolvanti, koji polažu ispite, ali najviše godinu dana poslije apsolviranja. Ovo vrijedi i za one slušače, koji se po apsolviranju jednog fakulteta ili škole ponovno upišu u drugi koji fakultet ili školu. Oni su dužni platiti za to vrijeme iste pristojbe kao i slušači, ako se žele koristiti zdravstvenom i socijalnom zaštitom.

Za izvršenje odredaba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača osniva se ured za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača sveučilišta i visokih škola kao posebna ustanova banovine Hrvatske, koja stoji neposredno pod Banskom Vlasti odjela za prosvjetu. Ovim uredom upravlja predstojnik, kojeg imenuje Ban iz redova profesora sveučilišta i visokih škola. Služba predstojnika traje 3 godine i može se obnoviti, a dodjeljuje mu se potreban broj stručnog i pomoćnog osoblja.

Predstojnik ureda predlaže koncem ljetnog poljeća skupnoj sjednici upravnog od-

bora prijedlog obračuna za narednu proračunsku godinu, a kad ga odbor usvoji, podniet će ga na odobrenje Banskoj Vlasti. S proračunom ureda predlaže se i odobrava i proračun Zaklade đačkog doma visokoškola.

Ban može zaključivati zajmove za osnivanje, podizanje i uređenje ustanova za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača.

Liječničku službu obavljaju liječnici Ureda.

Ured ima pravo da na pregled i ambulantno liječenje u slučaju naročite potrebe uputi slušače i u svaku javnu zdravstvenu ustanovu, koja stoji pod nadzorom Banovine i izdržava se iz proračuna Banovine ili do biva pomoći od Banovine. Ured će na pregled i ambulantno liječenje upućivati slušače u prvom redu u ustanove Medicinskog fakulteta. Troškovi, koji nastaju zbog ovih pregleda i liječenja, podmiruju se iz proračuna Ureda. Liječnici i drugo stručno osoblje u ovim ustanovama ne može odbiti slušača, koji se prijavi uputnicom Ureda.

Ured ima pravo pozvati slušače na liječnički pregled i ispitati prilike, pod kojima slušač živi i uči. Slušač je dužan odazvati se pozivu Ureda. Ako se ispitivanjem zdravstvenog lista ili na drugi koji način ustanovi, da je potrebno pregledati stan slušača, Ured može odrediti da službenik Ureda posjeti stan i podnese usmeni ili pismeni izvještaj.

Ovom naredbom prestaje važiti dosadašnji pravilnik o osnivanju i djelokrugu ureda za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača od 28. VII. 1939., ali upravni odbor, koji je na osnovu toga pravilnika izabran, kao i sadašnji predstojnik ureda, vršit će do kraja školske godine 1941./42. svoje dužnosti. Ujedno se prima na znanje proračun primitaka i izdataka ovog ureda za školsku godinu 1939./40. s iznosom od dinara 1,347.487.— primitaka i isto toliko izdataka.

UČENJE PRAVNIH NAUKA NIJE RENTABILNO. Na sjednici Odvjetničke komore u Novom Sadu, nakon diskusije, jednoglasno je utvrđeno da naša akademska omladina više ne treba da se posvećuje pravnom studiju, jer su u javnom i privatnom životu sva mjesta, koja su se mogla popunjavati iz redova pravnika, već više nego popunjena. Omladina koja se želi posvetiti pravnim naukama ne može očekivati skorou karijeru. Od svih grana nauke, drži odbor Odvjetničke komore u Novom Sadu, da će omladina imati najboljeg prosperiteta studijem tehnike.

UREDBA O KLINIČKIM BOLNICAMA MEDICINSKOG FAKULTETA U ZAGREBU. Kliničke bolnice su ustanove Sveučilišta u sastavu Medicinskog fakulteta i služe za nastavu, znanstvena istraživanja i liječenje bolesnika.

Kliničke bolnice sačinjavaju:

1. Ravnateljstvo kliničkih bolnica,
2. Klinika za unutarnje bolesti,
3. Klinika za očne bolesti,
4. Klinika za živčane i duševne bolesti,
5. Klinika za dječje bolesti,
6. Klinika za kožne i spolne bolesti,
7. Klinika za ženske bolesti i porode,
8. Klinika za bolesti uha, nosa i grla,
9. Klinika za bolesti usta, zubi i čeljusti.
10. Kirurška klinika,
11. Ortopedska klinika,
12. Središnji rentgenološki zavod,
13. Zavod za liječenje radijem,
14. Ljekarna kliničkih bolnica.

Ravnateljstvo kliničkih bolnica nosi naziv i ima svoj pečat ovoga teksta: Ravnateljstvo kliničkih bolnica Medicinskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu.

Pojedine klinike nose svoje nazive i imaju svoje pečate po ovom primjeru: Klinika za unutarnje bolesti Medicinskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu.

Prihodi kliničkih bolnica su ovi:

- I. dotacije banovine Hrvatske,
- II. vlastiti prihodi.

U kliničkih bolnicama postoje dva bolesnička razreda. Bolnička se opskrbina plaća prema razredu, u kojem se bolesnik liječi i to: u III. razredu Din 50.— u ime potpune opskrbinine i svih sporednih pristojba za intervencije, lijekove, povoje i ostali materijal izuzev rentgenskih snimaka, sadrenih zavoja i modela, te transfuzije krvi i liječenja radiumom;

u II. razredu Din 100.— za bolesnike, koji se liječe o svom trošku, a Din 85.— za bolesnike, koji se liječe o trošku vlasti i ustanova. Uz to se plaćaju i posebne sporedne pristojbe po propisanom »Cijeniku nuzprijstojba«.

Pri obračunavanju zaračunava se dan stpanja i dan odlaska bolesnika.

Slušači sveučilišta, ako za njih plaća bolničke troškove ured za zdravstvenu zaštitu slušača sveučilišta, uživaju popust od 40% u III. razredu.

Za djecu do 10 godina starosti plaća se u III. razredu dvije trećine bolničke opskrbinine, a u II. razredu plaća se potpuna opskrbina

Za majku dojilju s dojenčecom plaća se jedna potpuna opskrbina onog razreda, u kojem se liječi majka i dojenče.

Svi izdaci i primitci kliničkih bolnica predviđaju se u proračunu banovine Hrvatske.

Nadzor nad svim poslovima kliničkih bolnica vrši vijeće medicinskog fakulteta preko nadzornog odbora, koji je sastavljen od 3 člana i jednog zamjenika, koje vijeće bira između profesora na godinu dana.

PROF. DR. IVO HORVAT NOVI PREDSJEDNIK PUČKOG SVEUČILIŠTA. Redovni profesor sistematske botanike na filozofskom fakultetu, poznati naš kulturni i naučni radnik, dr. Ivo Horvat izabran je predsjednikom Pučkog sveučilišta. On je već kroz više godina agilan saradnik odbora ove važne ustanove, pa je bio njegov dugogodišnji tajnik i blagajnik. On pozna odlično ovu organizaciju i njegov izbor je zato primljen s najvećim odobravanjem, jer je on jamstvo da će ova ustanova i dalje poći stopama, koje su joj namijenili osnivači još tamo god. 1907, odnosno 1912. Kratku biografiju i nekoliko riječi o naučnom radu g. prof. Horvata donijeli smo u ovom glasniku (III., 8, 302—303, 1940) prigodom njegovog postavljanja redovnim profesorom. G. prof. dr. Horvat je marljiv radnik u Hrvatskom sveučilišnom društvu, Hrv. prirodoslovnom društvu i t. d. Neka ga prate naše najbolje želje.

Za potpredsjednike su izabrani g. prof. dr. Rajmond Fantoni i prof. dr. Šime Debelić, tajnikom g. docent dr. Vladim Filipović, a blagajnikom g. prof. dr. Josip Lončar.

Ima mnogo nade, da će rad Pučkog sveučilišta podupirati sva naša javnost i naši kulturni radnici, a i Banska Vlast. Hrvatsko sveučilišno društvo izjavilo se spremno podupirati taj rad štampanjem predavanja, pa će »Alma mater croatica« već od slijedećeg broja donositi nekoja od njih, a izdavat će se i predavanja u posebnoj ediciji »Knjižnica Pučkog sveučilišta«, što će sigurno u provinciji biti dobro primljeno.

NOVI KUSTOS HRVATSKOG NARODNOG ZOOLOŠKOG MUZEJA. Poznati hrvatski književnik Zlatko Milković položio je državni stručni ispit iz muzejske struke, te je postao sada pravim kustosom Hrvatskog narodnog zoološkog muzeja u Zagrebu. Uz svoj stručni rad prof. Zlatko Milković postigao je već lijepe uspjehe i na književnom polju; uz to je bio već i urednikom više književnih i omladinskih časopisa, a stalni je suradnik našega časopisa.

POSTUPAK NA KEMIJSKOM ODJELU TEHNIČKOG FAKULTETA. Na početku školske godine je na kemijskom odjelu tehničkog fakulteta mučno pitanje mjesta za rad u laboratorijima. Tu je, naime za prvu godinu predviđeno oko 70 mjesta, dok se predviđa, da će se u prvu godinu na kemiji upisati oko 150 sveučilištaraca. Već lanjske godine je bilo upisanih 120 sveučilištaraca na ovom odjelu. Kako se sve više traže kemijski inženiri i kako je (prema anketi »Hrvatskog Radiše«) u našim industrijama zaposleno 80 posto stranih inženira, razumije se, da je priliv studenata kemije znatan. To je pojava koju svakako treba pozdraviti. Ali prije kraćeg vremena nekoliko zagrebačkih dnevnika donijelo je prosvjed sveučilištaraca na postupak kod upisa na kemijski odjel tehničkog fakulteta. Prenosimo glavniji dio tih vijesti i ujedno neke od zahtjeva sveučilištaraca:

»Hrvatska Straža« tim povodom donijela je slijedeći zahtjev: »Na pozvanim je, da u što kraćem roku omoguće laboratorijski rad kandidatima, ali u ovaj mah se postavlja pitanje, kako podijeliti mjesta u laboratorijima? Polazeći sa stanovišta da u našoj kemijskoj industriji ima i previše stranaca i uzimajući u obzir, da se radi o hrvatskom sveučilištu, koje je podignuto i održavano radi potreba hrvatskoga naroda, jedino je logično rješenje, da se kod podjele mjesta daje prednost Hrvatima, to više što na kemijskom odjelu već sada ima više od polovice studenata, koji nisu Hrvati.

Međutim ima ljudi — nastavlja »Hrvatska Straža« — koji misle drukčije i drže, da

u Hrvatskoj Hrvati nemaju nikakvih posebnih prava, kao da smo mi Hrvati jedini narod na svijetu, koji nema prava, da bude gospodar u svojoj vlastitoj kući. Tako poznati propagator ekavštine Vladimir Njegovan, predstojnik kemijskog odjela misli drukčije. On želi i ove godine pitanje mjesta u laboratoriju riješiti — kockom. Tako se može dogoditi, da na temelju toga kockanja Hrvati ostanu bez mjesta u laboratoriju i da se broj stranih inženira kemičara, zaslugom takvih postupaka hrvatskog sveučilišta, popne od 80 na 90 posto.

U vezi s ovime hrvatski su sveučilištarci dali slijedeći izvještaj: »Možda prof. dr. Vladimir Njegovan želi bacanjem »kocke« biti najpravedniji, ali svakako bi bilo bolje, da se ta metoda sa bacanjem kocke promijeni, i da se prvenstveno pravo upisa na tehnički fakultet, kemijski odio daje Hrvatima.

Sveučilišne bi vlasti trebale uvidjeti da tako dalje s kockanjem više ne smije ići. U interesu razvitka hrvatskog sveučilišta jest, da se prestane sa sistemom kockanja pa hrvatski sveučilištarci posve opravdano traže, da se s tim pitanjem pozabavi i prosvjetni odio banovine Hrvatske. Sveučilištarci traže: 1. Sva raspoloživa mjesta na tehničkoj kemiji moraju se podijeliti u prvom redu među slušaocima s hrvatskog etničkog i povjesnog teritorija. 2. U slučaju, da bude još raspoloživih mjesta, mogli bi se na tehničko-kemijski odio upisati slušači iz nehrvatskih krajeva i oni, koji nisu naši državljani.

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

SLAVISTIKA NA BEČKOM SVEUČILIŠTU. Na bečkom sveučilištu su djelovali kao profesori mnogi slavenski učenjaci. (Od Hrvata Vatroslav Jagić i Milan Rešetar). Zaslugom tih učenjaka (kao i ostalih Slavista) ima Beč tradiciju znatnoga središta slavistike. Katedru slavistike drže danas u Beču bivši profesor njemačkoga sveučilišta u Pragu prof. Jagodić. Knjižnicu slavistike vodi sveučilišni asistent dr. Hahn. Prof. Liewehr predaje ovog semestra o slavenskom glagolu, o češkoj i slovačkoj historičkoj slovnici, o ruskoj historijskoj slovnici, a u seminaru analiziraju se ruske, hrvatske i srpske junačke pjesme. Prof. Jagodić predaje o ruskoj književnosti od srednjega vijeka do početka 19. vijeka uz analizu »Slova o polku Igora«. Jedan je kolegij posvetio temi »Hrvatska i srpska literatura za prosvjetiteljstva i romantike«. Osim toga o slavenskoj povijesti pre-

daje prof. Koch, a postoje i lektorati ruskoga, češkoga i slovačkoga jezika.

KOLEGIJ O KUKUČINU NA BRATISLAVSKOM SVEUČILIŠTU. Slovačko sveučilište u Bratislavi počelo je početkom ovoga mjeseca s redovitim predavanjima. Na filozofskom fakultetu vodi sveuč. prof. dr. Andrej Mraz kolegij o povijesti slovačke literature 17. i 18. vijeka i kolegij o književnom radu »slovačkog Gogolja« Martina Kukučina. Kukučin (pravo ime dr. Matej Bencur) živio je kao liječnik dugi niz godina na otoku Braču i među hrvatskim iseljenicima u Chile. Napisao je dva romana iz hrvatskog narodnog života (»Kuća na strani«, »Majka zove«). Kukučinova djela izdala je Matica Slovačka u Turčianskom svetom Martinu, a hrvatske prijevode Kukučinovih djela izdalo je društvo sv. Jeronima u Zagrebu.

BRÓJ SLUŠAČA LJUBLJANSKOG SVEUČILIŠTA. Dne 25. rujna ov. god. započeo je upis za zimski semestar na ljubljanskom sveučilištu. Iz izvještaja za prošli ljetni semestar 1939./40. proizlazi, da je na ljubljanskom sveučilištu bilo upisano 1915 slušača od toga 387 ženskih. Na pojedinim fakultetima bilo je upisano na filozofskom 370, na juridičkom 574, medicinskom 179, tehničkom 604 i teološkom 181.

SVEUČILIŠTE U CLUJU, DRUGO SVEUČILIŠTE, KOJE JE RUMUNJSKA IZGUBILA. Diobom Erdelja gubi Rumunjska nakon Černovica sada i drugo sveučilište, štoviše nakon gubitka teološkog fakulteta u Kišenjevu, u Besarabiji i treću humanističku akademiju.

I sveučilište u Cluju zvalo se prvotno »Alma Mater Francisco-Josephina«, koje je, kao i visoku školu u Černovicama, osnovao Franjo Josip. Ono je bilo dapače mlađe nego bukovinsko sveučilište, osnovano 1875., budući da je utemeljeno tek godine 1902. Ipak je sveučilište u Cluju bilo znatno veće, budući da je imalo i medicinski fakultet s klinikama, Pasteurov institut, higijenski institut i konačno zavod za povijest medicine. Sveučilištu su nadalje pripadala 4 kemijska instituta, instituti za zoologiju i botaniku, botanički vrt i muzeji za rumunjski jezik i arheologiju.

Još pred 10 godina brojila je ta visoka škola, koja je nedavno dobila sasvim novu zgradu, sto profesora i docenata i gotovo 4000 studenata, od čega je četvrtina otpala na studentice. U prvih 16 godina sveučilišta predavali su na njemu pretežno mađarski učenjaci i profesori, jer je Cluj — mađarski Kolozsvár — bila kula mađarske kulture, koja se prema Budimpešti odnosila slično kao Krakov prema Varšavi.

Slično značenje imao je Cluj i za Rumunje, kao središte rumunjskog Erdelja. Na sveučilištu »Kralja Ferdinanda«, kako je Rumunjska poslije 1918. prekrstila sveučilište, studirali su Rumunji, predavali erdeljsko-rumunjski učenjaci, naglašujući transilvanske karakteristike. Postojala je i njemačka katedra, na kojoj su studirali erdeljski Sasi. Oko sveučilišta i narodnog kazališta u Cluju odvijao se transilvanski duhovni život. U kazalištu davale su se često premijere erdeljskih i banatskih književnika, kao Octaviana Goge i Lucijana Blage. Obojica su u ostalom držali katedre na sveučilištu: Goga katedru estetike, a Blaga moderne filozofije.

U kazalištu je djelovala i opera, druga opera u čitavoj Rumunjskoj, budući da je još samo Bukurešt imao vlastitu operu.

Rumunjska je sada preko noći sve to izgubila. Moguće je, da će Rumunji sa nastavničkim zborom sveučilišta u Cluju i Černovicama osnovati novu visoku školu u Brašovi, ovamo premjestiti narodno kazalište i operu pa bi se ovdje u buduće vjerojatno koncentrirao kulturni život osakaćene Transilvanije. Cluj broji sada oko 100.000 stanovnika, a Brašov oko 60.000 stanovnika. Rumunjskoj preostaju sada još 2 stara rumunjska sveučilišta, u Bukureštu i Jašiju.

NOVI NACIONALNO-ODGOJNI INSTITUTI U NJEMAČKOJ. Njemačka je država u posljednjim godinama svoga današnjeg razvoja stvorila uz druge nove institucije također i nove odgojne zavode za svoju omladinu.

U te se zavode, koji nose naziv »Nationalpolitische Erziehungsanstalten« primaju mladići na temelju svojih intelektualnih i fizičkih sposobnosti i to bez razlike iz sviju društvenih i staleških slojeva.

Pri primanju u takav zavod, mladići se podvrgavaju 10-dnevnom ispitu, na kojemu se ispituju kandidatovo zdravlje, rasna čistoća, čvrstoća karaktera i njegova duhovna sposobnost, a sve te lične vrednote kandidata moraju se dizati iznad prosječnosti.

Primljeni učenici ostaju pol godine u zavodu na iskušavanju, a tek nakon toga primaju se oni definitivno u zavod. Ti se novi njemački odgojni zavodi ne razlikuju ni u čemu od postojećih gimnazija i realnih gimnazija u svojoj naučnoj osnovi.

I ako se u njima posvećuje velika pažnja sportskome i gimnastičkome odgoju zavodskih pitomaca, posvećuje se isto tako velika pažnja njihovom duhovnome odnosno naučnome odgoju.

Kandidati koji izlaze iz tih zavoda, sposobni su potpuno, kao i njihovi drugovi iz gimnazija i realka, za dalji nastavak bilo kakvog naučnog studija na kojoj od visokih škola.

Tjelesni odgoj u ovim zavodima nije jednostran, nego je mnogostran, jer se u njima ne posvećuje pažnja samo gimnasticiranju i lakoj atletici, već i teniskome sportu, plivanju, skijanju, mačevanju, veslanju, jedrenju, vožnji na motoru i boksanju.

Prije nego li pitomac ovakav zavod ostavi, mora on između svoje 16—18 godine raditi manuelno bilo u kojoj tvornici ili u ko-

jem rudokopu kao običan radnik, jer — ističe se u statutima takovog instituta — tko hoće danas sutra voditi široke mase, taj mora poznavati rad i muku tih širokih radnih masa. A da ti pitomci uzmognu procijeniti vrijednost seljačkoga rada, moraju oni određeno vrijeme obavljati težačke poslove na kojem seljačkome posjedu i to s toga, da iskušaju oštrinu i teškoće seljačkoga života.

U vrijeme školskih praznika omogućuje se ovim mladim đacima, da što više putuju te da što bolje upoznaju na samome terenu svoju zemlju i svoj narod. A da steknu što širi svjetski pogled u poznavanju zemalja i stranih naroda, omogućuje im se putovanje po ostalim evropskim zemljama.

Stekavši u stranome svijetu već za mlada veliko iskustvo, ti će mladi ljudi procijeniti vrijednost svoga vlastitoga naroda i tako ga znati ljubiti i potpuno razumijevati. Nakon 8-godišnjeg boravka u zavodu, stoje pri izlasku iz njega kandidatima otvorena sva zvanja. Većina kandidata iz ovih zavoda, posve

ćuje se vojničkoj karijeri ili karijeri u radničkim i stranačkim organizacijama.

Nastavničku službu u tim zavodima obavljaju odabrani iiskusni nastavnici.

Svaki je ovakav rad razdijeljen na nekoliko skupina, u kojima se nalazi po stotinu mladića.

U svemu ima dosada u Njemačkoj 25 ovakovih zavoda, u kojima se sada odgaja preko 4000 mladića.

Zavodi su smješteni u starim velikaškim zgradama ili bivšim odgojnim institutima, koji su u ove svrhe posve preuređeni i najmodernijim komfortom opskrbljeni, koji se ističe jednostavnošću i praktičnošću.

U tim novim odgojnim institutima odgajaju se mladići sa svrhom da nauče ne samo ustrajno i marljivo raditi, nego da se nauče također predano i bezuvjetno pokoravati odredbama starijih, a zatim da nauče samostalno vršiti određene im poslove snagom i odlukom svoga duha te da nauče boriti se snagom svoga srca i tijela.

DRUŠTVENE VIJESTI

BOTANIČKI VRT I METEOROLOŠKA STANICA NA VELEBITU. Hrvatsko sveučilišno društvo prihvatilo je poziv na suradnju oko izgradnje botaničkoga vrta i meteorološke stanice na Velebitu. Kako je poznato, svake godine studenti botanike pod vodstvom g. prof. dr. Ive Horvata idu na stručnu ekskurziju na Velebit. Ovaj se kraj pokazao kao vrlo prikladan za naučna putovanja i istraživanja. Sada će se tamošnji studij olakšati time, što će na Velebnu, lijepoj visoravni velebitskoj, biti u tu svrhu izgrađen botanički vrt. Istodobno se radi na tom, da se na tom mjestu izgradi meteorološka stanica za praktična i nauč. istraživanja. Izgradnju zgrade ove stanice omogućit će na inicijativu H. s. d.-a razni interesenti, koji su zainteresirani na meteorološkim istraživanjima ovoga kraja (Aeropot i dr.), dok je za najpotrebnije prve instrumente H. s. d. votiralo svotu od 15.000 dinara. Isto toliku svotu obećala je i Banska vlast. Meteorološka stanica radit će pod nadzorom Geofizičkog zavoda u Zagrebu, a proradit će već 1. I. 1941. Posebna komisija stručnjaka i predstavnika H. s. d.-a izabrala je 13. X. o. g. teren za izgradnju stanice, instrumenti su već naručeni i sva je prilika, da će akcija oko izgradnje meteorološke stanice na Velebnu brzo dovesti do cilja.

DRUŠTVENI GLASNIK šalje se svim red. članovima (prema zaključku u. o. o reorganizaciji glasnika, od 4. lipnja o. g., te uz odobrenje društvenoga vijeća od 4. lipnja o. g.) svim pretplatnicima, svim sveučilišnim profesorima i docentima, koji nisu redovni članovi ili pretplatnici (na ogled), studentima, koji su pretplaćeni na studentsku popusnu pretplatu i svim uredništvima viđenijih novina i časopisa (na zamjenu). Isto tako se šalje društveni glasnik svim utemeljiteljima i dobrotvorima društva, te viđenijim građanima, političarima i učenjacima, koji listu posvećuju svoju pažnju.

1. i 2. broj glasnika rasposlan je zajedno, jer iz tehničkih razloga nije bilo moguće 1. broj dovršiti za vremena. Zato su oba rasposlana zajedno dne 30. rujna o. g. Na upit, da li je netko mogao primiti samo 1. broj bez 2. ili obratno obavješćuje uprava glasnika, da se to ni u jednom slučaju nije desilo, jer su oba broja zajedno svršena, doštampana, zapakirana i rasposlana. Nitko nije dobio 1. broj bez 2. broja. Tko nije dobio prva dva broja, neka ih odmah urgira kod uprave. Tko je, možda, pomutnjom dobio dvaput prva dva broja, umoljava se, da jednu pošiljku vrati.

Gg. pretplatnici, koji imaju brojeve 1—3 od I., II. i III. godišta, a ne trebaju ih, umoljavaju se, da ih ustupe upravi.

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE :

	Strana
Bazala Vladimir: »Habent sua fata libelli«	21, 61
Bazala Vladimir: Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnoga rada	69
Bazala Vladimir: Što su liječnici dali izvan medicine?	179
Bazala Vladimir: Što su neliječnici dali medicini?	228
Bazala Vladimir: Njemačka — danas	325
Bučar Franjo: 300-godišnjica sveučilišta u Helsinku u Finskoj	137
Glesinger Lavoslav: Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Sa- lernitanskih regula)	58
Horvatić Stjepan: Biosociologija ili biocenologija?	247
Ivšić Milan: Gdje da se u Zagrebu izgradi »sveučilišni grad«?	252
Ivšić Milan: Agrarna politika	298
Köbler Juraj: Deset godina zavoda za radium terapiju u Zagrebu	310
Lunaček Valdemar: Ekonomski humanizam	290
Matijević Ante: Mihajlo Hamzić, slikar dubrovačke škole	7
Müller Oton: Las Casas, apostol Indijanaca	111
Rieger Vilko: Organizacija njemačkih sveučilištaraca	199
Sladović Eugen: Dubrovčanin Benko Kotruljić, preteča privredne nauke o poduzeću	49
Safar Dragutin: Hrvatski i srpski jezik dva su različita jezika	159
Štedimlja S. M.: Tragom popa Dukljanina	97
Štedimlja S. M.: Sveti Srdj na Bojani	169
Štedimlja S. M.: Hrvatsko i srpsko ime u Crnoj Gori od IX.—XVIII. vijeka	339
Tabak Josip: Prvo američko sveučilište	80
Thaller Lujo: I povijest medicine je nauka!	203
Urban Stjepan: Biosociološki temelji uzgoja šuma	157
Uvanović Daniel: Određivanje geografskih koordinata Zagreba u astronomskom paviljonu »Maksimir«	225
Voneš Zora: Primjena moje oscilatorne teorije na neke subjektivne pojave u funkciji re- tine oka	147
Voneš Zora: Teorija dupliciteta, elektroretinogram i adaptacija u vidu moje oscilatorne teorije	345
Wolf Hinko: Univesitas Slovaca Istropolitana	2
Wolf Hinko: Biografija i bibliografija novih sveučilišnih profesora	152

KNJIŽEVNOST :

Prof. Ivo Frol: Kako ćeš pravilno pisati?	83
Prof. dr. A. Štampar: Socijalna i zdravstvena zaštita slušača sveučilišta i visokih škola u Zagrebu	84
Dr. Julije Batory: Novi pogledi na problematiku carcinoma (Vladimir Bazala)	85
Zbornik znanstvenih rasprava profesorskoga zbora pravnoga fakulteta u Ljubljani (Hinko Wolf)	89
Brački zbornik (Mladen Bošnjak)	114
Dr. Fr. Kahn: Čovjek od začetka do smrti	115
Mišljenje stranih učenjaka o značajnom djelu hrvatskoga lingviste	164
Josip Horvat: Ante Starčević (Hinko Wolf)	204
Dr. Emil Štampar: Josip Eugen Tomić (Zlatko Milković)	203
Slovaci i moderna lingvistika (Petar Guberina)	209
Tri šumarske disertacije (Oskar Piškorić)	269
»Serta Hoffilleriana«	271
Henri Robert: Odvjetnik (H. W.)	273
Egon Friedell: Kultura novoga vremena (H. W.)	273
Nauka o govorništvu i antologija svjetskog govorništvu (V. B.)	315
Prvi svezak »popisa knjiga«	316
Knjižnice u gradu Zagrebu (H. W.)	361
Iz pisama seljačkog djeteta na visokim školama svojoj majci	262

IZ POVIJESTI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Rasprava o postanku zagrebačkog sveučilišta	196
Veliki i povjesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	363

PROSLAVE I JUBILEJI :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
70-godišnjica života dvaju hrvat. pedagoga i učenjaka (dr. Stj. Bosanac i dr. Stj. Tropsch)	32
45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Dr. Franjo Žilić	322

NEKOĆ I DANAS :

45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Izbacivanje slike Strossmayera iz društvenih prostorija dačkog društva Zvonimir u Beču	277

NAŠI POKOJNICI :

Tragično je umro hrvatski književnik i sveučilištarac Aleksa Kokić	91
Dr. Fran Barac	92
Stefan Savov Bobčev	93
Msgr. Janko Barlé	274
Đuro Arnold	276
Prof. ing. Franjo Hanaman	283
Docent dr. F. V. Novak	286
Prof. Josef Strzygowski	286
O. Vincent Scheil	286
Henry Louis Bergson	286
Prof. Dr. Josef Plasmann	287

GALERIJA ZABORAVLJENIH :

Matek (odlomak iz romana Mile Budaka »San o sreći«) (H. W.)	118
Uložnica Mavre Farkaša (V. B.)	165, 224

POSJETI STRANIH UČENJAKA :

Otvorenje nove akademske godine zavoda za talij. kulturu i predavanje prof. Carla Anti	211
Glasoviti talijanski glotolog prof. dr. M. Bartoli	212
Glasoviti talijanski liječnik prof. dr. E. Morelli	214
Prof. dr. Friedrich Bergius	215
Prof. Federico Chabod u Zagrebu	279
Talijanski učenjak prof. dr. Giacomo Devoto	319

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ :

I. Stjepan Kranjčević: Školski odgojno-obrazovni rad prema mišljenju braće Radića i seljačke stranke	17
II. Stjepan Zimmermann: Oko autonomije sveučilišta	20
III. Đorđe Tasić: Uredba o izmenama i dopunama zakona o univerzitetima u banovini Hrvatskoj	64
IV. Mihailo Ilić: Reforme zagrebačkog univerziteta i univerzitetstva autonomija	66
V. Stjepan Zimmermann: Preuređenje sveučilišta — oduzimanjem autonomije	67
VI. Josip Baugut: Iz škole se ne smije eliminirati politika!	162
VII. Stjepan Horvat: Apsolventi sednjih tehničkih škola i tehnički fakultet	163
VIII. Đuro Stipetić: Uz stručnu spremu treba i opća naobrazba	204
IX. Giuseppe Bottai: Humanizam u talijanskoj školi	205
X. Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske	254
XI. Vladimir Bazala: Opća naredba sveučilišta i reforma medicinske nastave u vezi s ukidanjem nekih katedra	258
XII. Andrija Stampar: O reformi medicinske nastave	261
XIII. Otto Strech: Oko naslova »inženjer ekonomije«	317
XIV. Još koja riječ o reformi medicinske nastave	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI :

Novi rektor hrvatskog sveučilišta	28
Izmjena sveučilišnog zakona	29
Novi sveučilišni profesori i docenti	31
O slušačima	31
60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Prof. Dr. E. Miloslavić izabran je članom The medico-legal society	32
Izgradnja ekonomsko-komercijalne visoke škole	33
Unapređenje profesora umjetničke akademije	33
Izveštaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Statistički podaci o sveučilištima u Jugoslaviji	95
Međunarodni časopisi o djelu prof. dra Andrije Živkovića	95
Stručna kritika inozemstva o djelu privatnog docenta dra J. Köblera	96
O sveučilišnom godišnjaku za školsku godinu 1933/34—1938/39	96
Malo statistike	119
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121
Imenovanja sveučilišnih nastavnika	121
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123
Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Uredba o kliničkim bolnicama medicinskog fakulteta	133
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik Pučkog sveučilišta	133
Novi kustos hrvatskog zoološkog muzeja	133
Postupak na kemičkom odjelu tehničkog fakulteta	134
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu povećan na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko tisuću slušača	218
Uprava botaničkog zavoda i vrta predana je prof. dr. Ivi Horvatu	218
Nakladni zavod banovine Hrvatske	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	218
Novi asistent na poljoprivredno-šumarskom fakultetu	219
Novi sveučilišni profesori	219
Prof. Dr. Stj. Ratković, novi rektor više pedagoške škole	220
Nemiri na sveučilištu	220, 279
Svetosavske nagrade za slušače	220
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Šalati	273
Promjene među profesorima sveučilišta u Zagrebu	279
Prof. dr. E. Miloslavić je imenovan članom njemačke akademije prirodnih znanosti	279
Propisan je prijavni ispit za apsolvante srednjih tehničkih škola, koji se upisuju na tehnički fakultet	280
Da li će apsolvanti Gazi Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Vrijedna prinova sveučilišne knjižnice	281
Dr. Mladen Deželić	282
Inženjeri tehnike protiv naslova »Inženjer ekonomije«	283
Šta je s naredbom o katedrama i s novim fakultetskim naredbama	309
Dr. Vlado Pec i Dr. ing. Vladimir Prelog novi profesori sveučilišta	313
Veliki povijesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	319
Novi dekan medicinskoga fakulteta	363
Predstavnici Hrvatske akademije znanosti kod Poglavnika g. dra Ante Pavelića i kod Dogačnika, ministra g. dra Mile Budaka	365
Osniva se Hrvatski državni ured za jezik	367
Ukidanje zaklade tiskare »Narodnih novina«	367
Oštra izjava protiv medicinskoga fakulteta, koji je onemogućavao rad hrvatskom naučnom podmlatku	368
Zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola	368
Zabranjeno je otuđivanje i izvažanje starih umjetničkih, kulturno prosvjetnih i prirodnih spomenika	369
Državna zaštita arhivske građe	369
Zavod za talijansku kulturu u Zagrebu	370
Boravak prof. Luigi Salvini-a u Zagrebu	370

IZGRADNJA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA :

Izgradnja ekonomske komercijalne visoke škole	33
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu, mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123

Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Salati	279
Konferencija o izgradnji Finsen-Instituta	280

PUČKO SVEUČILIŠTE :

Rad pučkog sveučilišta u škol. god. 1938/39 i 1939/40	71
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik pučkog sveučilišta	133

SA STRANIH SVEUČILIŠTA :

Universitas Slovaca Istropolitana (Hinko Wolf)	2
Ljubljana je dobila potpuni medicinski fakultet	33
Osniva se poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu	33
Teza o gospodarskoj slozi izrađena u Napulju	34
Radni logori mađarskih sveučilištaraca	34
Sveučilišne vijesti iz Bugarske	34
Briga za prosvjetu u Sovjetskoj Rusiji	80
Prvo američko sveučilište (Josip Tabak)	134
Slavistika na bečkom sveučilištu	134
Kolegij o Kukučinu na bratislavskom sveučilištu	135
Broj slušača ljubljanskog sveučilišta	135
Sveučilište u Cluju, drugo sveučilište, koje je Rumunjska izgubila	135
Novi nacionalno-odgojni institut u Njemačkoj	137
300-godišnjica sveučilišta u Helsinki u Finskoj (Franjo Bučar)	166
Neredi na beogradskom sveučilištu	167
Izbori na pravnom fakultetu u Ljubljani	167
Talijanske visoke škole	167
8-godišnji plan za odgoj vođa njemačke omladine	167
Obavezna školarina na sovjetskim visokim školama	167
Otvorenje rumunjskog sveučilišta u Sibiu	199
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Vilko Rieger)	219
Šumarski fakultet u Sarajevu?	221
Zelja da se pravni fakultet iz Subotice prenese u Novi Sad	221
Prijedlog da se produlji studij prava na sveučilištu u Bratislavi	221
Opet semestri u Njemačkoj	221
Radio kao nauka na njemačkim sveučilištima	221
Strani studenti na njemačkim visokim školama	222
Visoke činovničke škole u Njemačkoj	222
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolaca	222
Sveučilište u Reykjaviku	222
Sveučilišta za internirce u Švicarskoj	223
Katolička sveučilišta u svijetu	223
Papinsko sveučilište u Salamanci	321
Izgradnja sveučilišta u Strassburgu	321
Njemački studenti u Poljskoj	321
Lincolnova biblioteka poklonjena sveučilištu u Upsali	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratne dobrovoljce	322
Predavanje »nauke o ishrani« na sveučilištima u Italiji	322
Odgajanje talijanske mladeži	357
»Velika proslava«	370
Dar sveučilištu u Ljubljani	370
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
Svečano otvorenje njemačkog sveučilišta u Posenu	371
Katoličko školstvo u Francuskoj	371
Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje u Münchenu	371

ĐACKI PROBLEMI :

O slušačima	31
Prilike studenata na sveučilištima u Jugoslaviji	117
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121

Nova naredba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveučilišta i visokih škola	132
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Postupak na kemijskom odjelu tehničkog fakulteta	134
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Wilko Rieger)	199
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu porasao na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko 1.000 slušača	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	219
Strani studenti na njemačkim visokim školama	221
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolača	222
Studenti sveučilišta u Carigradu	223
Propisan je prijavni ispit za absolvente srednjih tehničkih škola koji se upisuju u tehnički fakultet	281
Dali će se absolventi Gazi-Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Organizacija bugarske omladine	287
Inženjeri tehnike protiv naslova »inženjer ekonomije«	309
Njemački studenti u Poljskoj	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratnu službu	321
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
<i>Ja pisama nekolicini opeteta... (M. Bazala)</i>	362

DRUŠTVENE VIJESTI :

Zapisnik V. redovne sjednice vijeća	35
Izvještaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Društveni glasnik	46, 136, 168, 224, 288, 323
O sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933/34—1938/39	96
Botanički vrt i meteorološka stanica na Velebitu	136
Delegati sveučilišnoga senata	224
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Izvještaj o društvenom radu u prošloj godini	375

STRANICA ANEGDOTA I KARIKATURA : 324

IZ UREDNIŠTVA :

Uvodna riječ	1
O društvenom glasniku	46, 136, 168, 224, 288, 323
Naslovni list	47
O raspravi »Universitas Slovaca Istropolitana«	163
Ispravi!	168
Časopisi koji dolaze uredništvu	168
Bibliografija književnih radova članova medicinskog fakulteta	224, 288, 323
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Živila Hrvatska! Živio dr. Ante Pavelić!	289